

चांदोबा

सप्टेंबर १९९४

उभरता देश

त्यांनी एकमेकांना दोन पत्रे लिहिली. आणि फक्त त्या दोन पत्रांनी ते मित्र झाले. दोन्ही नेत्यांनी हस्तांदोलन केले आणि भविष्य कालात ही मैत्री अधिक सुदृढ करू असा निश्चय केला.

आक्टोबर ९३ च्या 'चांदोबा' च्या अंकातील 'विश्व - समाचार' वाचून यासबंधी बरीच माहिती तुम्हाला मिळालेली आहे. त्यातून हे हां समजले असेल की पॅलेस्टाइनचा आविर्भाव कसा झाला? वॉशिंग्टन मध्ये उभय पक्षांनी ऐतिहासिक करार - नाम्यावर स्वाक्षऱ्या केल्या. त्यानुसार पॅलेस्टाइनच्या दक्षिण भागातील गाजा पट्टी इस्राइलला तीन महिन्यात सोडून जायचे होते. या भागावर इस्राइलने गेली २७ वर्षे सतत आपले शासन चालविले होते. यामुळे तेथे आता पॅलेस्टाइनची हुकुमत सुरू होणार होती. करारानुसार इस्राइलने १३ डिसेंबर पर्यंत हा भाग सोडून जायला हवं होतं. पण तसं घडलं नाही. तेथे एकाएकी हिंसात्मक घटना घडून आल्या. शांतीसाठी इस्राइल व पॅलेस्टाइन यांच्या चाललेल्या प्रयत्नात बिघ्न उपस्थित झाले.

नार्वेची सहानुभूति आणि प्रयत्नामुळेच 'वाशिंग्टन करार' अस्तित्वात आला. पॅलेस्टाइन स्वातंत्र्य संघटनेने (पी. एल्.ओ.) इस्राइलचे अस्तित्व मानावे व आपली स्वीकृति द्यावी ही इस्राइलची मागणी पण पूर्ण झाली. पॅलेस्टाइन स्वातंत्र्य संघटनेची इच्छा होती की इस्राइलने आपले अस्तित्व स्वीकार करावे. आणि दोन्ही बाजूंची मागणी आता पूर्ण झाली. या यशात नार्वेचा मोठा वाटा होता.

यानंतरच दोन्ही पक्षांच्या प्रतिनिधींनी अमेरिकेचे अध्यक्ष बिल क्लिंटन यांच्या समोर करारावर स्वाक्षऱ्या केल्या. करारनाम्यातील अटींनुसार दोन्ही पक्षांवी सहकाराने वागणूक करायची होती.

तीन महिन्यात अधिकाराची अदला-बदल होईल व करार प्रत्यक्षात सफल होईल अशी सर्व जागाची अपेक्षा होती. पण तसं घडलं नाही. त्याचं कारण होतं डिसेंबर महिन्यात घडलेला 'हेब्रान मास्क' चा रक्तपात! यात ३०-४० पॅलेस्टिनी ठार मारले गेले. साऱ्या जगाला यामुळे धक्का बसला.

त्याच वेळी पी.एल्.ओ.ने चर्चेत भाग घ्यायचे नाकारले.

या प्रदेशातील ताण जेव्हा कमी झाला आणि शांति स्थापित झाली तेव्हा इजिप्तने प्रयत्नपूर्वक दोन्ही पक्षांना चर्चेसाठी एकत्र आणले. दोन्ही पक्षांनी गुण्या-गोविंदाने आपले प्रश्न सोडवावेत असे सर्वांनाच वाटत होते.

इजिप्तची राजधानी कैरो मध्ये ता.४ मे रोजी इस्राइलचे प्रधान मंत्री रॉबिन आणि पी.एल्.ओ.चे नेता यासर अराफत यांच्यात बोलणी झाली. खेळीमेळीच्या वातावरणात संधि-पत्रावर दोघांनी सह्या केल्या. आठ महिन्यात दोघांनी पुन्हा एकदा हस्तांदोलन केले.

१० मे रोजी पॅलेस्टाइनच्या पोलिस-दलाचे १५० लोक गाजा पट्टीवर पोचले. त्यांना तेथे पाहून पॅलेस्टाइनची जनता हरखून गेली. त्यांनी जणू आनंदोत्सवच साजरा केला. एक आठवड्या भरात इस्राइलने आपले प्रमुख सेना - कार्यालय पी.एल्.ओ. च्या ताब्यात दिले.

अशा रीतीने या भागात शासनाची अदला-बदल झाली. पश्चिम किनाऱ्यावरील जोरिको शहरात १३ मे रोजी पी.एल्.ओ. कार्यकर्त्यांनी पोलिस-स्टेशनवर ताबा मिळवला. तेथे आपला झेंडा फडकताना पाहून पॅलेस्टाइनच्या जनतेच्या आनंदाला उधाण आले.

अशी पॅलेस्टाइन एक स्वतंत्र अलग देश बनायला सुरुवात झाली. आक्टोबरच्या शेवटी येथे सार्वत्रिक निवडणूक होईल. तोपर्यंत पी.एल्.ओ. च्या नेतृत्वाखाली राज्य - कारभार चालेल.

दीर्घ कालानंतर पश्चिम आशियात जी शांति स्थापन झाली आहे, तिचे जतन व्हावे यासाठी पी.एल्.ओ. व इस्राइलने सर्व देशांच्या सहकार्याची अपेक्षा केली आहे.

गर्विष्ठ व मूर्खांचे परिवर्तन

खूप जुनी गोष्ट. रणधीर हा कर्पूर देशचा राजा होता. त्याचा पुत्र करण हा चांगलाच बलवान व पराक्रमी होता. जणू धैर्य व साहस यांचे नावच करण! पण त्याच्यात एक अवगुण होता - अहंकार - गर्विष्टपणा!

करणला कवि व पंडित यांच्याबद्दल मुळीच आदर वाटत नसे. तो त्यांचे श्रेष्ठत्व मानायला कदापि तयार नसे. साधु - संन्याशांबद्दल त्याच्या मनात चीड असे. पक्का नास्तिक होता तो. 'जगात आपल्यापेक्षा मोठा कोणी नाहीच' असा त्याला गर्व वाटे. आणि हा गर्व दिवसें-दिवस वाढत चालला.

एके दिवशी एक ऋषि त्याच्याकडे आला. तो मोठा ज्ञानी असून त्याला दिव्य दृष्टीही होती. त्याने राजाला विचारले, "राजा, आता तुझ्या राज्यावर सहस्रवर्षीय संकटं कोसळणार आहेत, हे माहीत आहे का तुला?"

सहस्रवर्षीय विपत्ती बद्दल लोक चर्चा करू लागले. दुर्भरारण्याजवळ एक कुग्राम होते. त्याच्या प्रवेशद्वारी तांब्याची एक मोठी घंटा होती. हजार वर्षातून एकदा ती वाजू लागे. असा समज होता, की तिच्या त्या भयानक नादाने धरणी कंपित होऊन राज्यातली सर्वच्या सर्व घरे जमीनदोस्त होतात.

या गावातून दुर्भरारण्यात प्रवेश केला की तेथे एक पाताळकूप होते. त्यात प्रवेश करणाराला बाहेर निघणे अशक्य असे. सर्वांचे असे म्हणणे होते की या विहिरीतून पाताळात जाण्याचा एक मार्ग आहे. हजार वर्षांतून एकदा त्यातून दहा फणांवाला एक सर्प बाहेर येऊन त्या राज्यातले सारे प्राणी गिळून टाकतो. हा विषसर्प आपल्या मुखांवाटे अग्निज्वाळा पसरतो आणि त्यामुळे राज्यातील शेते, झाडे आदि सर्वांचा विनाश होतो. राज्यात कुठेच हिरवळ

शोभा दिवेकर

रहात नाही. सर्व भूप्रदेश ओसाड होऊन जातो.

या दुर्भरारण्यात एक राक्षसही आहे. तो कुठल्याशा रहस्यमय मन्दिरात गाढ झोपलेला असतो. त्याची ही जागाही कुणाला नेमकी माहीत नाही. सहस्र वर्षातून तो ही एकदा झोपेतून जागा होतो अन् सर्व मानवप्राण्यांना खाऊन टाकून पुन्हा निद्रेच्या स्वाधीन होतो. मग पुन्हा हजार वर्षे झोप.

अशा प्रकारे हजार वर्षातून एकदा कर्पूर देशाचा पूर्ण विनाश होतो, अन् नन्तर त्याचे पुनरुत्थान होते. ऋषीचे हे सारे सांगणे ऐकून राजा घाबरून गेला. "पुढल्या पौर्णिमेनन्तर बरोबर दोन महिन्यांनी राज्यावर ही सहस्रवर्षीय आपत्ति कोसळणार आहे. मी आपल्या दिव्य दृष्टीने ती पाहिली आहे, म्हणूनच तुला सावध करायला मी इथे आलो आहे." ऋषीच्या बोलण्याने रणधीर चिन्तामग्न झाला.

त्यावेळी राज्यसभेत बसलेल्या करणनेही ते बोलणे ऐकले व तो हसू लागला. त्याने आपली तलवार अुपसून ऋषीच्या दिशेने फेकली. तलवार फिरत फिरत ऋषीच्या कमंडलूवर जाऊन आदळली व तो खाली ज़मिनीवर धाडकन् पडला.

"ज्याला आपल्या मस्तकावर तलवारीचा आघात केंव्हा होईल हे सांगता येत नाही, त्याने हजार वर्षांच्या गोष्टी काय कराव्या! असल्या कपोलकल्पित गोष्टींवर मूर्ख लोकच विश्वास ठेवतील, कर्पूर देशचा राजा नव्हे! समजलं?" करण गरजला.

आपला कमंडलु ताबडतोब अुचलून घेत ऋषी म्हणाला, "गर्वाने भरलेल्या आंधळ्या राजामुळे देशाचे नेहमी नुकसानच होत असतं. कोणत्याही क्षणी देशाचा विनाश होअू शकेल. सहस्रवर्षीय आपत्तीचं निराकरण अन् राजाला सुधारणं या दोन्ही माझ्या जबाबदाऱ्या आहेत. बरोबर चार दिवसांनी इथे एक महावीर येईल अन् तो राजाशी युद्ध करेल. तोच या राज्याचं रक्षण करू शकेल अन करीलही, याची मला खात्री आहे."

ऋषीच्या या शापवाणीने राजा रणधीरला आनन्दही वाटला अन् मनातल्या मनात तो दु:खीही झाला. आपल्या पुत्राला तो काही बोलू शकला नाही. तो मौन राहिला.

राजधानीतून निघून ऋषीने एका सामान्य खेड्ताचे आतिथ्य ग्रहण केले. त्याला म्हणाला, "तुझ्या आतिथ्याने मी प्रसन्न झालोय. तुला कसली अडचण असेल तर सांग.मी.ती दूर करीन."

खेडूत म्हणाला, "माझा एक वाया गेलेला मुलगा आहे.त्याचं नाव आहे विद्याधर. मी त्याला शिक्षण घेण्याबद्दल आग्रह करत असतो, तर तो म्हणतो की मला एक महावीर बनायचंय. पण महावीर बनायची लायकीही त्याच्यात नाहीय. तो तर मांजराला पाहून भितो. तलवार हाती घ्यायची म्हटलं, तर त्याचे हात कापतात! इतकंच काय, पण एकटा अंधारात जायलाही तो भितो. भुताच्या नुसत्या गोष्टी ऐकूनच तो भयाने थरथर कापू लागतो! अन् याची महावीर बनायची इच्छा आहे म्हणे! त्याला कसं सुधारावं हेच कळत नाहीय मला. त्याचं डोकं ताळ्यावर आणायला आपण मला मदत कराल काय?"

"तू आपल्या मुलाला माझ्याबरोबर पाठव. मी त्याला योग्य बनवून तुझ्याकडे परत पाठवीन." ऋषी म्हणाला.

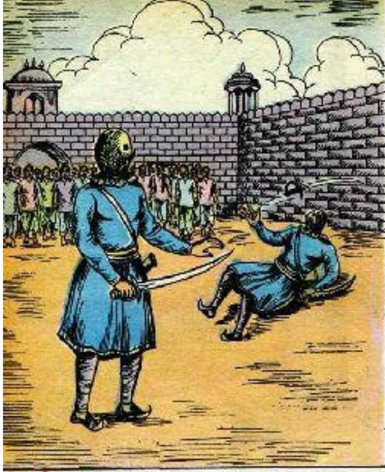
खेडुताने ऋषीचा प्रस्ताव मोठ्या आनन्दाने मान्य केला. विद्याधरला घेअून ऋषी राजधानीकडे निघाला. तो त्याला म्हणाला, "मी सांगेन तसं ऐक. म्हणजे 'महावीर' म्हणून तुझी ख्याती दाही दिशांना पसरेल. पण हां! काही क्षणांसाठी तुला हातात तलवार

पकडायला लागेल, अन करणशी तुला युध्द करावं लागेल. पण नन्तर मात्र आयुष्यात कधीही तुला हातात तलवार पकडायची गरज पडणार नाही."

"हं, एक वेळचीय बाब असेल, तर कशीतरी वेळ निभाअून नेईन मी. पण नन्तर मात्र मी कधी नुसता हातही नाही लावणार हं तलवारीला"! कापत कापत विद्याधर म्हणाला.

ऋषी विद्याधरला घेअून एका ठरीव वेळी राजसभेत पोचला. तो राजा रणधीरला म्हणाला, "राजा, यापूर्वी जेव्हा देशाचा सर्वनाश झाला, त्यावेळी जगल्यावाचलेल्यांपैकी काही जणांनी घोर तपस्या करून हजार वर्षातून

येणाऱ्या विपदा काहीशा कमी करणाऱ्या शक्ति प्राप्त केल्या. दुर्भरारण्याजवळच्या एका गावच्या शमीवृक्षावर त्यांनी त्या शक्ति शवांच्या आकारात सुरक्षित ठेवल्या आहेत. खरे म्हणजे तेच लोक पिशाच्चं बनून त्या शक्तींचं रक्षण करत आहेत. मला कधीतरी वाटत होतं, की त्या शक्ती मिळवण्याचा अधिकार करणलाच आहे. पण तो तर गर्वाच्या नशेत माझाच अपमान करायला टपला आहे. तेंव्हा त्याच्याकडून हे कार्य होणार नाही. मी देशभर भ्रमण करून एक असा वीर शोधून आणला आहे. विद्याधर नावाचा हा युवक अन् करण यांच्यात युध्द होईल. या युद्धात जो जिंकेल तो दुर्भरारण्यात जाऊन देशावर आलेल्या विपत्तीचा अन्त करील. तेंव्हा आता या दोघांच्यात युद्धाची व्यवस्था कर.''

युध्द सुरू होऊन काही क्षणातच संपलेही! त्यांच्यापैकी एकाने तलवार खाली टाकून जमिनीवर लोळण घेतली. सर्वांना वाटले की युवराज करणच जिंकला असेल. पण चेहऱ्यावरचा बुरखा दूर करताच असे दिसून आले की, विद्याधरच विजयी झाला आहे. सर्वांनी आश्चर्याने तोंडात बोटे घातली.

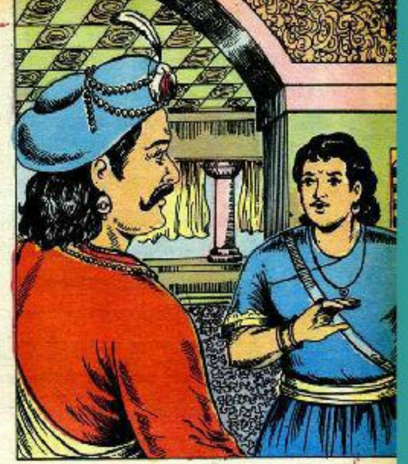
'विद्याधरचा विजय असो!' च्या घोषणांनी प्रदेश दुमदुमून गेला. नंतर ऋषी त्या दोघांनाही एकान्तात घेऊन गेला. आणि म्हणाला, ''माझ्या शक्तीमुळे तुम्हा दोघांच्या रूपात बदल झालेला आहे. करण हा विद्याधर बनलाय अन् विद्याधर करण! तुम्हीं मनात आणलंत तरी हे रहस्य इतरांना सांगू शकणार नाही. विद्याधर करण बनूनच राहू इच्छित असेल, तर करणला विद्याधर म्हणूनच जगावं लागेल. करण विद्याधरच्या रूपातच शमी वृक्षावरील शक्ति प्राप्त करून घेईल अन् तांब्याची घंटा, विषसर्प आणि राक्षस यांचा कायमचा नाश करून टाकेल.

करण रूपातला विद्याधर आता राजाच्या अंतःपुरात राहू लागला. राजाने त्याला बोलावून म्हटले, ''या जगात प्रत्येक वीराला कधी ना कधी पराजय सोसावाच लागतो. तेंव्हा आता त्याचं दुःख करत बसू नकोस. पुन्हा तलवार हाती घे. आपला धनुष्यबाण संभाळ अन् जगाला दाखवून दे, की किती मोठा वीर आहेस! आपले मन्त्री आणि सेनापतीचे तुझ्या हातून कधी न कधी हार खाल्लेले मुलगे तुझ्यावर डाव अुलटवायच्या तयारीतच बसलेले आहेत. ते संधी शोधत आहेत. त्या सर्वांना पुन्हा एकदा हरवून आपलं नाव पक्कं कर.'' राजाने अशा प्रकारे करणला प्रोत्साहन द्यायचा प्रयत्न केला. पण त्याला काय माहीत, की हा खरा करण नसून विद्याधर आहे!

विद्याधरने नकारात्मक मान हलवत अुत्तर दिले, ''बाबा, विजय अन् पराजय या परमेश्वराधीन गोष्टी आहेत. माझ्या या पराजयाचं कारण 'प्रतिस्पर्ध्याची शक्ती' हे नसून 'माझा अहंकार' हेच आहे. प्रथम मला या गर्वावर जय मिळवायचाय, नंतर इतरांवर! तेंव्हा काही काळपर्यन्त मी पंडितांकडून शास्त्रे शिकेन, पौराणिक गोष्टी ऐकेन अन् साधुसंतांचा सत्कार करीन. एक मित्र आपणाजवळ बाळगून नेहमी निरनिराळ्या अुत्साहगर्भित गाथा ऐकत राहीन.''

पुत्रातले हे परिवर्तन पाहून राजाला फार संतोष वाटला. विद्याधरने राजाला असे सांगण्याचे मुख्य कारण होते की तो तलवारीलाच भीत होता, एकटा राहू शकत नव्हता आणि अंधारालाही भीत होता. या सर्वांपासून स्वतःला वाचवण्यासाठीच त्याने ही चलाखी केली होती.

भाट लोक रोज येऊन विद्याधरची स्तुतिगीते गाऊ लागले. त्याला महावीर संबोधू लागले.

पण आपली ही प्रशंसा ऐकून तो घाबरून जाई. त्याला हे असह्य होऊ लागले. पण जे घडले, ते पंडित, नागरिक व कलाकारांना माहीतच नव्हते. त्यांना तर करणचा बदललेला स्वभाव फारच आवडू लागला. त्याचा भलेपणा, मृदु स्वभाव अन् आदर-भावना पाहून ते खूश झाले. नागरिकांच्या अडचणी समजून घेऊन तो त्यांना दानधर्म करू लागला. अशा तऱ्हेने त्याची प्रसिध्दी दिवसें दिवस वाढत चालली.

अशा रीतीने दिवस, महिने व काही वर्षे निघून गेली. विद्याधर रूपी करणने शमीवृक्षाकडून त्या शक्ति मिळवल्या आणि हजार वर्षातून एकदा देशभर येणाऱ्या तीनही विपदा दूर केल्या. इतके करून तो जेंव्हा

राजधानीकडे परतला, तेंव्हा ऋषी विद्याधरला एकान्तात घेऊन जाऊन म्हणाला, "केवळ अहंकारामुळे करण केलेली महान् कार्य करण्यापासून वंचित राहिला. पण तोच या देशाचा युवराज आहे. विद्याधर केवळ साधनमात्र आहे. देशावरचं संकट निवारण हा आपला धर्म करणने अुत्तम प्रकारे निभावलाय."

हे ऐकून विद्याधर काहीसा नाराज झाला. आपण राजा व्हावे असे त्याला वाटू लागले होते. परंतु तो युवराज नसल्याने त्याचा तो हक्क नव्हता. तेंव्हा करण रूपातला विद्याधर म्हणाला, "स्वामीजी, आमची रूपं पहिल्यासारखी करून टाका कशी! कृपा करा एवढी."

चकित होऊन ऋषी म्हणाला, "तू देशाचा राजा बनणार आहेस. ही संधीही सोडायला तयार झालास तू? देशभरात आता विद्याधरची प्रतिष्ठा होत आहे. तुला अजूनही प्रतिष्ठापात्र बनून रहायची इच्छा आहे?"

विद्याधर विनपूर्वक म्हणाला, "दररोज 'महावीर' म्हणून माझी वाहवा होत आहे. पण त्यानं माझी तृप्ति होत नाहीय. मला माहीत आहे, की मी त्या प्रशंसेला पात्र नव्हेच. पण करणच्या रूपात मी जमेल तितकं जनतेचं कल्याण केलंय. या पुण्यकर्मामुळे करणला जी प्रसिद्धी मिळालीय, तिच्यामुळे मी खूश आहे. पुढे मी तसे प्रयत्न चालू ठेवीन. म्हणूनच आमचं रूपपरिवर्तन करायची विनंती मी तुम्हाला केली."

त्याच्या बोलण्याने ऋषी संतुष्ट झाला. तो म्हणाला, "करणचा गर्व आता नाहीसा झालाय. तुझं रिकामटेकडेपणही आता दूर झालंय. पुढे कधी करणला तुझं नुकसान करावंसं वाटलं तर पुन्हा तुमचं रूपपरिवर्तन होईल; म्हणून सावध रहा. आपापली कर्तव्यं पार पाडत खऱ्या मित्रांसारखे जीवन जगा." त्यांना आपापली खरी रूपे देऊन ऋषी देथून निघून गेला.

धनसंपत्तीबरोबरच विद्याधरला सद्बुध्दी मिळाली अन् अंहकार त्यागून करणला विनय.

कीर्ति सिंह - ३

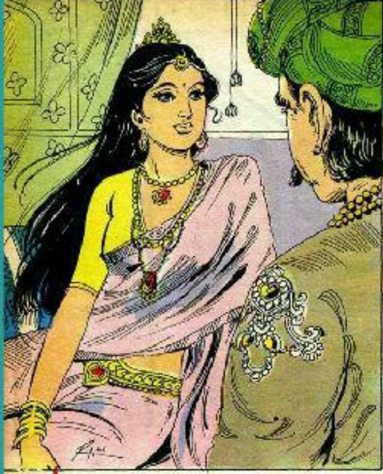
(पंडित लोकांच्या सल्ल्याने विचित्रवर्माने जंगलात एक मंदिर बांधले. यानंतर काही वर्षांनी त्याचा पुत्र जयवर्मा सिंहासनावर बसला. कांभोज राजा वरुणदत्त याने अद्भुत हार पळवून नेण्याचे कारस्थान रचले. त्यासाठी त्याने एक नर्तकी पाठवली. पण कारस्थान जाणून घेऊन विचित्रवर्माने प्रतिव्यूह रचला आणि खरा हार वरुणदत्तला मिळू शकला नाही. जयवर्माला हे माहीत नव्हते. विचित्रवर्माच्या देहावसानानंतर जयसेनने जयवर्माला त्याच्या पित्याने लिहून ठेवलेले एक पत्र दिले. हे सर्व सांगून पाच पिढ्यां नंतरचा जयसेन शक्तिसेनेला पुढे सांगत आहे.)

जयसेनचे सर्व बोलणे ऐकल्यावर जयवर्मा म्हणाला, "मी बाबांच्या विश्वासाला पात्र बनू शकलो नाही. हार त्याच्या कुणा वारसालाच मिळणार. त्यांचा तो वारस माझाही वारसच असेल ना?" असे म्हणत त्याने पेटीतले ते पत्र काढून वाचायला सुरुवात केली.

"पुत्र जय! जयसेनने तुला सर्व सांगितलेच असेल. मी जे काही केलं, त्याबद्दल तुला राग आला नसेल अशी माझी खात्री आहे.

हार कुठे लपवून ठेवलाय हे जयसेनलाही मी सांगितलेलं नाही. तो हार कुठे आहे, हे जाणण्याकाठी काही संकेत मात्र तुझ्यासाठी सोडून जात आहे.

"जय, सर्व लोकांची पूजनीय परमेश्वरी ही एक स्त्री आहे. ती कोणा समोर आपले मस्तक नमवते? त्या परमेश्वराचे निवास स्थान कोणत्या

दिशेला आहे? पंचमहाभूतातील एक, मनुष्याला जीवन-आधार प्रदान करणारा कोण? ज्याला हार प्राप्त होणार आहे, त्याला या प्रश्नांची अुत्तरही मिळतील. - विचित्रवर्मा."

जयवर्माने पत्र संपूर्ण वाचून मोठ्या श्रध्देने ते आपल्या डोळ्यांना लावले आणि पुन्हा त्या पेटीत ठेवून दिले. पाच पिढ्या निघून गेल्या, पण कोणालाही पत्राचा आशय नीट कळला नाही.

परन्तु अनेक तर्क वितर्क करून आपल्या सुषेण महाराजांचे पिता अशा निर्णयावर आले की तो हार पूर्वेकडील जंगलातल्या त्या शक्ति देवीच्या मन्दिराच्या प्रांगणातच कुठेतरी गाडून ठेवला असला पाहिजे. त्यांनी तिथली जमीन खोदून तो शोधायचे खूप प्रयत्न केले. पण दरवेळी अशा काही अडचणी आल्या की त्यांना आपले प्रयत्न सोडून द्यावे लागले. त्यांच्यानंतर आता आपले महाराज सिंहासनावर आले आहेत. पण त्यांनी मात्र त्या दिशेने प्रयत्न केले की नाहीत कुणास ठाअूक! आपल्या महाराजांची मनापासून इच्छा आहे की तो हार आपला पुत्र कीर्तिसिंह याला मिळावा. तुझ्या बुद्धिमत्तेवर त्यांचा खूप विश्वास आहे. कीर्तिसिंह सारख्या बुध्दिवान राजपुत्राला तुझ्यासारख्या कुशाग्र बुध्दिम तीची मदत मिळाली, तर हे कार्य सुलभ होईल असा कदाचित महाराजांचा विचार असावा. त्यांनी स्पष्टच सांगितलंय की कीर्तिसिंहला कैद करून पूर्वेकडील जंगलातल्या त्या शक्ति मंदिरातच ठेवले पाहिजे. त्यांच्या या सांगण्यात हाच संकेत असावा असं मला वाटतंय."

पित्याचे बोलणे ऐकून शक्तिसेना म्हणाली की, "हां, असेच असेल बाबा ! पण ही सारी हकिकत लपवून ठेअून त्यांनी आपल्यासमोर नक्कीच समस्या निर्माण केलीय."

यावर हसून जयसेन म्हणाला, "पण समस्या तर तू सोडवलीच आहेस. तू मला धीर दिला नसतास, तर मी या गोष्टीचा विचारच करू शकलो नसतो." शक्तिसेना नुसतीच हसून गप्प झाली.

दुसऱ्या दिवशी जयसेन जेंव्हा राजवाड्यात पोचला, तेंव्हा त्याला निरोप मिळाला की महाराज सुषेण आपल्या खाजगी कक्षात त्याचीच वाट पहात आहेत. जयसेन ताबडतोब तिकडे गेला.

हसऱ्या चेहऱ्याच्या जयसेनला पहाताच महाराज त्याला म्हणाले, "काय जयसेन, आपल्या मुलीला एकटीला पाठवायला तयार आहेस तू?"

महाराजांचा प्रश्न ऐकून लज्जित होत जयसेन म्हणाला, "एक बाप असल्यामुळे काल माझी वागणूक काहीशी विचित्रच घडली. पण तुम्ही गेल्यानंतर शक्तिसेनानं मला तुमच्या बोलण्याचा आशय समजाअून सांगितला. मी आणि माझा संपूर्ण परिवार तुमच्या सेवेला सदैव तयार आहे. माझी कन्या शक्तिसेना शुक्ल चतुर्दशीच्या दिवशीच निघेल अन् वाटेत राजकुमाराला गाठील. पुढे तिला जे करायचंय ते ती करीलच."

सुषेण म्हणाला, "जयसेन, तू अन् शक्तिसेनानं माझा आशय ओळखला याचा मला आनन्द आहे. पण मी इतकी घाई का करत आहे हेही समजून घे.

माझे पूर्वज जयवर्मा यांनी जरी हार हातचा घालवला, तरी त्यांनी राज्यपालन मोठ्या समर्थतेनं केलं. त्यामुळेच आपला कोसल या दक्षिणापथात अग्रगण्य बबनून राहिला आहे. वरुणदत्तची ही आपले राज्य विस्तृत करायची महत्वाकांक्षा होती, पण तो फारच मूर्ख असल्यामुळे फारसा राज्यविस्तार करू शकला नाही. आपल्या अखेरच्या दिवसात त्याला हे ही कळून चुकलं की नर्तकीने आणलेला हार नकली आहे, अन् कोसलराजाने खरा हार कुठेतरी लपवून ठेवला आहे. तेंव्हापासून कांभोज राजे कोसलांचे कट्टर शत्रु बनले आहेत. दिवसेंदिवस हे शत्रुत्व वाढतच आहे. काहीही करून, संधी मिळताच तो हार लांबवण्याच्या प्रयत्नात ते आहेत. पण कोसलराजांनाच खुद्द हाराबद्दल काही माहिती नाही, तर कांभोजराजांना तरी त्याबद्दल काय कळणार? त्यांना तो सापडायची काही शक्यताच नाही.

सांप्रत कांभोजचा राजा त्या वरुणदत्तचा वंशज गरुडदत्त आहे, हे तू जाणतोसच. आपल्या गुप्तचरांकडून मला असं कळलंय की आपल्या

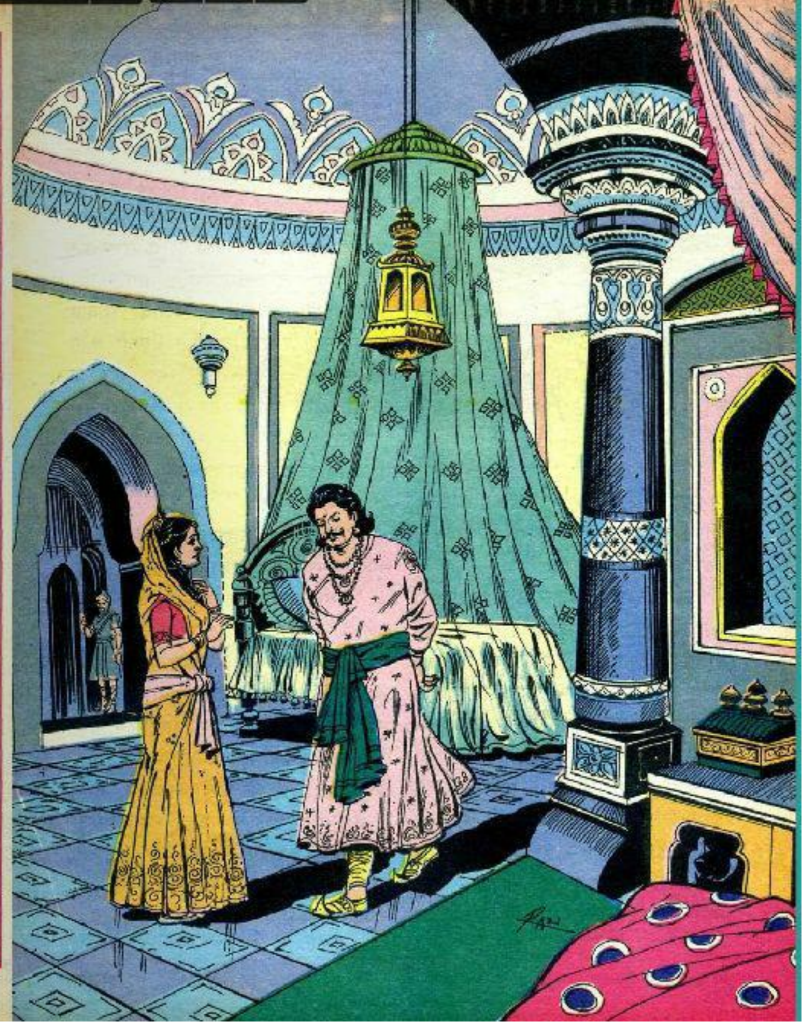
आज्यापणज्यांपेक्षाही त्याची हारावर जास्त नजर आहे. हार न मिळाला, तरी महाराज विचित्रवर्मांनी लिहून ठेवलेलं ते पत्र मिळवण्याच्या प्रयत्नात तो आहे. त्यासाठी तो अगदी आकाश-पाताळ एक करत आहे. याच प्रयत्नात त्याच्याकडून पाठवले गेलेले तीन-चार गुप्तचर आपल्या कैदेत आहेत. पण त्यामुळे गरुडदत्तला काही भयही वाटलेलं नाही, अन् त्यानं आपले प्रयत्नही थांबवलेले नाहीत. असं कळलंय की तो ते पत्र मिळवण्यासाठी नवनव्या योजना आखत आहे. पण त्याची योजना काय आहे, ते मात्र आपल्याला बराबर कळलेलं नाही. अशा परिस्थितीत शक्य तितक्या लवकर आपणच तो हार मिळवावा. यानन्तर आपण कांभोजवर हल्ला करू. महान् गुरु कृष्णचन्द्र यांनी राजकुमाराच्या आश्रम सोडण्याचा मुहूर्त निश्चित केला आहे. तेंव्हा या महत्त्वपूर्ण कामाची सुरुवातही आपण याच मुहूर्तावर करावी असं ठरवलंय मी. यासाठीच गुरुकुलातून निघालेल्या कीर्तिसिंहला पूर्वेकडे वळवायची योजना मी बनवली आहे. तुझ्या मुलीचं बुध्दिकौशल्य व तीक्ष्णता पाहिल्यापासून मला असं वाटतंय की हे दोघं एकत्र आले, तर काय छान होईल ! हा सर्व त्याचाच परिणाम आहे. बोल, आता तुझं काय म्हणणं आहे ? शंका दूर झाल्या तुझ्या ?''

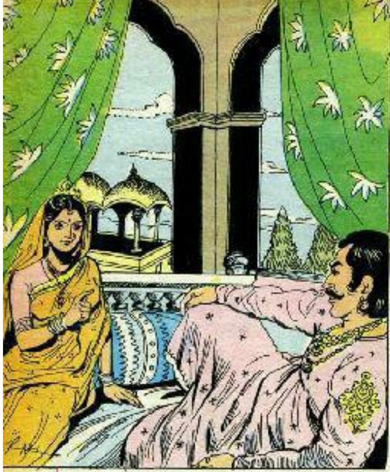
मस्तक हलवत जयसेनने विचारले, ''पण महाराज, राजकुमाराला त्या हाराबद्दल काही माहिती आहे का ?''

''त्याला फक्त इतकंच माहीत आहे की आपल्या पूर्वजांचा तो अपूर्व हार कुठेतरी गुप्त जागी ठेवलेला आहे. यापेक्षा अधिक काहीही नाही.'' असे म्हणत आपल्या वस्त्रात लपवलेली पेटी काढून जयसेनला देत राजा सुषेण म्हणाला, ''ही पेटी आपल्या कन्येला दे. तिला नीट विवरण सांगून पेटी कीर्तिसिंहच्या हाती द्यायला सांग, अन् नीट काळजी घ्यायला सांग. यापुढचं सारं आपण त्यांच्यावरच सोडू या.''

पेटी घेऊन ती आपल्या वस्त्रात लपवून जयसेन तेथून बाहेर पडला.

अर्धी रात्र उलटली तरी महाराज सुषेण झोपू शकले नाहीत. अशान्तपणे ते आपल्या

शयनगृहात येरझारा घालत राहिले. आपल्या पतीची ही स्थिती पाहून राणी वैष्णोदेवीने अुत्सुकतेने कारण विचारले.

काहीही न लपवता महाराजांनी तिला सारी हकीकत सांगितली व शक्तिसेनेच्या बाबतही सांगताना ते म्हणाले, "तिला मी एकटीच पाठवत आहे, याबद्दल मला चिन्ता वाटत नाही. ती अत्यन्त समर्थ अशी तरुणी आहे. आपल्या कार्यात ती नक्कीच सफल होईल. पण बोलता बोलता मी म्हणून गेलो की, ती जिकंली तर मी तिला आपली सून बनवून घेईन. कीर्तिसिंहला तर हे काहीच माहीत नाही. शक्तिसेनाबद्दल त्याचे काय विचार आहेत, तो काय निर्णय घेईल कुणास ठाअूक! वचन देअून मी त्या बिचारीच्या हृदयात आशा जागवलीय. पण माझं वचन व्यर्थ गेलं, तर शक्तिसेनेवर काय गुदरेल ? माझ्या वचनाचं काय होईल? तिला मी नुसतंच 'एवढं काम कर' असं म्हटलं असतं तर बरं झालं असतं!"

पतीचे हे बोलणे ऐकून वैष्णोदेवीला हसू आले. ती म्हणाली, "आकाशाचे राजा अन् राणी कोण हे तरी सांगा पाहू?"

राणीच्या या अर्थहीन प्रश्नावर आश्चर्य प्रकट करत राजा म्हणाला, "हाही काय प्रश्न झाला?"

वैष्णोदेवी हसतच राहिली. ती म्हणाली, "माझा प्रश्न समयानुकुल असाच आहे. माझ्या या प्रश्नाचं अुत्तर आपला पुत्र आणि होणारी सून यांनाच माहीत आहे."

"होणारी सून? कुणाबद्दल बोलतेयस तू?" सुषेण जास्तच आश्चर्य दाखवत विचारू लागला.

"दुसरी कोण ? शक्तिसेनाच की." मग क्षणभर थांबून राणी पुढे म्हणाली.

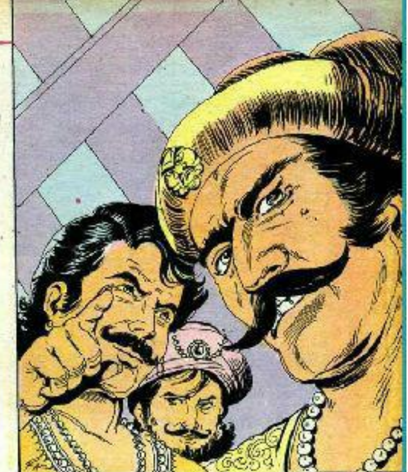
"तुम्ही विसरलात का काय की शक्तिसेना अन् कीर्तिसिंह यांची बाळपणापासूनच खूप मैत्री आहे? कीर्तिसिंह अजूनही ते विसरला नाहीय. मी जेंव्हा जेंव्हा त्याला गुरुकुलात भेटायला गेले, तेंव्हा तेंव्हा तिच्याबद्दल काही न काही विचारतच असे. तुम्ही सोपवलेल्या कामावर शक्तिसेनाही चुपचाप निघालीय, याचं कारणही कीर्तिसिंह होय. तुम्ही अगदी निश्चिंत रहा. तीच आपली भावी सून आहे म्हटलं!"

राणीच्या बोलण्याने राजा सुषेणचे समाधान झाले अन् त्याने विचारले, "मग आता सांग बरं आकाशाचा राजा आणि राणी कोण ते?"

वैष्णवीदेवी हसत म्हणाली, "मी का बरं सांगू? लग्नानन्तर आपल्या सुनेलाच विचारून माहीत करून घ्या ना." आता राजा सुषेण डोळे मिटून झोपेच्या अधीन होअू लागला.

कोसलदेशात हे सारे घडत असताना तिकडे कांभोज देशात गरुडदत्तने एक योजना आखली. यावेळी त्याच्या योजनेत आणखी दोन भागीदार सामिल झाले. त्यापैकी एक कोसलच्या अुत्तर भाग नग या देशाचा राजा नागकर्ण हा होता; तो गरुडदत्तचा मेहुणाही होता. दुसरा होता नग व कांभोज यांमधील चाक्यदेशचा राजा कुंदनवर्मा.

गरुडदत्तने दोन-तीन वेळा आपल्या गुप्तचरांद्वारा विचित्रवर्माचे पत्र हडपण्याचा प्रयत्न केलेला होता. पण त्याचा प्रत्येक प्रयत्न असफल झालेला होता. यावेळी इतरांची मदत घेअून कोसलवर हल्ला करून तो हार मिळवण्याचा त्याने चंग बांधला होता. हल्ला करण्यापूर्वी त्याने आपल्या मेहुण्याचा सल्ला विचारला. नागकर्ण म्हणाला की चाक्यराजाला ही हेच हवे आहे, तेंव्हा त्याचेही सहाय्य घेतले तर बरेच होईल. त्याने असेही म्हटले की, "आपली स्वतःची भिल्ल सेना संख्येने कमी असल्याने चाक्य राजाचे सैन्यही आपल्या अुपयोगी पडेल. या सम्मिलित सैन्यामुळे

आपल्याला नक्कीच जय मिळेल."

फलस्वरूप तिघांचीही बैठक होअून दीर्घ चर्चा केली गेली अन् एक सुदृढ योजना पक्की झाली.

असे ठरले की हार गरुडदत्तने घ्यावा अन् बाकीच्या दोघांनी कोसल राज्य अर्धे अर्धे वाटून घ्यावे. जरी हा तिघांचा सम्मिलित अुघड निर्णय होता, तरी प्रत्येकाचा गुप्त अुद्देश काही निराळाच होता. प्रत्येक जणाला हार ही हवा होता, अन् कोसलचे राज्य ही. गुप्त रूपाने त्यांनी यासाठी आपापल्या निराळ्या योजनाही बनवल्या होत्या. त्यांनी प्रथम कोसल हस्तगत करायचे ठरवले. ही योजना प्रस्तुत करत नागकर्ण म्हणाला, "आपण हेही लक्षात ठेवायला हवे

की आपल्या तिघांच्या मिळून होणाऱ्या सेनेइतकेच एकट्या कोसलचे सैन्यबळ आहे.''

''आणखीही एक गोष्ट आहे. अुद्या पौर्णिमेच्या दिवशी कीर्तिसिंह आश्रम सोडून राजधानीकडे निघणार आहे. तो सेनापती बनला, तर आपण त्याला तोंड देअू शकणार नाही. तो आपल्याला चिरडून टाकील.'' कुंदनवर्मा म्हणाला.

गरुडदत्त म्हणाला - ''आपण प्रथम त्या कीर्तिसिंहलाच खतम करून टाकू, म्हणजे प्रश्नच रहाणार नाही!''

बाकी दोघांनी अुत्सुकतेने विचारले, ''ते कसं शक्य आहे?''

''आपण तीन-चार सुदृढ सैनिक पाठवून, लपूनछपून वाटेतच त्याची हत्त्या करवू. मग सारा कोसल देश जेंव्हा त्याच्या मृत्युशोकात मग्न असेल, तेंव्हा आपण अचानक हल्ला करू. बस, आपलं काम अगदी सहजपणे साध्य होईल.'' गरुडदत्त म्हणाला.

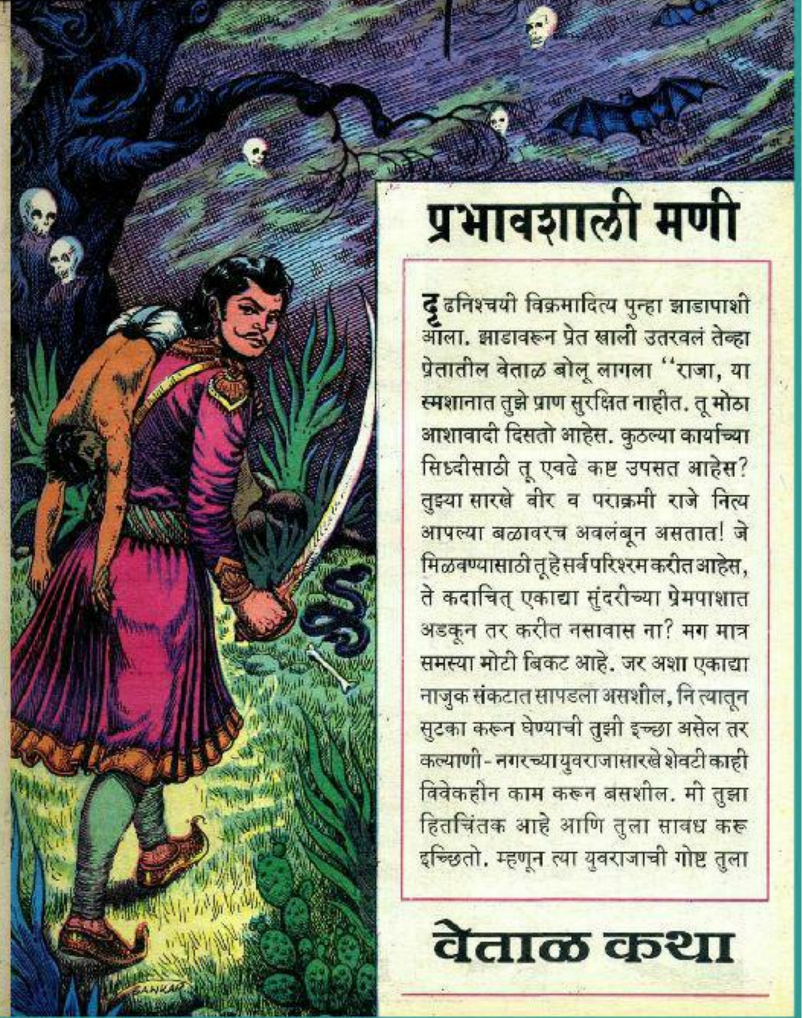
''याहीपेक्षा एक आणखी अुत्तम अुपाय आहे. कीर्तिसिंहला आपण वाटेतच कैद करू अन् त्याला ओलीस ठेवून त्याच्या पित्याकडून हाराची मागणी करू. त्याला धमकी देअू की हार मिळाला नाही, तर त्याच्या पुत्राची हत्त्या केली जाईल.'' नागकर्णने सुचवले.

''हां, हाच योग्य अुपाय होईल. तो हार कुठे आहे, हे आपल्यालाही ठाअूक नाही. राजा सुषेणचं आपल्या पुत्रावर प्राणापलीकडे प्रेम आहे. आपण त्याला वाटेत मारून टाकला तर त्या हाराचं रहस्य सुषेण नाहीसं करील, अन् हाराबाबत पुन्हा आपण अंधारातच राहू. मुलाच्या प्राणासाठी तो हार तर देईलच, अन् तो हाती आला की आपण कीर्तिसिंहला मारूनही टाकू.'' कुंदनवर्माने आपली योजना प्रकट केली.

बाकीच्या दोघांनी या योजनेला संमती दिली अन् असे ठरवले की चार बलवान सैनिक पाठवून कीर्तिसिंहला कैद करायचे आणि कांभोज देशात घेअून जायचे.

क्रमशः

प्रभावशाली मणी

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य पुन्हा झाडापाशी आला. झाडावरून प्रेत खाली उतरवलं तेव्हा प्रेतातील वेताळ बोलू लागला ''राजा, या स्मशानात तुझे प्राण सुरक्षित नाहीत. तू मोठा आशावादी दिसतो आहेस. कुठल्या कार्याच्या सिध्दीसाठी तू एवढे कष्ट उपसत आहेस? तुझ्या सारखे वीर व पराक्रमी राजे नित्य आपल्या बळावरच अवलंबून असतात! जे मिळवण्यासाठी तू हे सर्व परिश्रम करीत आहेस, ते कदाचित् एकाद्या सुंदरीच्या प्रेमपाशात अडकून तर करीत नसावास ना? मग मात्र समस्या मोटी बिकट आहे. जर अशा एकाद्या नाजुक संकटात सापडला असशील, नि त्यातून सुटका करून घेण्याची तुझी इच्छा असेल तर कल्याणी-नगरच्या युवराजासारखे शेवटी काही विवेकहीन काम करून बसशील. मी तुझा हितचिंतक आहे आणि तुला सावध करू इच्छितो. म्हणून त्या युवराजाची गोष्ट तुला

वेताळ कथा

सांगतो. गोष्ट ऐकता ऐकता तुझा श्रमपरिहार ही होईल." असं म्हणून वेताळाने कल्याण-नगरीच्या युवराजाची गोष्ट सांगायला सुरुवात केली.

कल्याणीनगरचा राजा होता कनकदल. त्याचा एकुलता एक मुलगा मोहनगुप्त फार बुद्धिमान होता. त्याची दृष्टि मोठी तीक्ष्ण होती. कुठल्याही अवघड प्रश्नाचं तो संतोषजनक उत्तर देत असे. असल्या सुयोग्य युवराजाला आपला जावई बनवायची आसपासच्या अनेक राजांची स्वाभाविक इच्छा होती. त्यांनी आपल्या मुलींचे फोटो कल्याणीनरला पाठवले. पण कोणती ही राजकुमारी मोहनगुप्ताला आकर्षित करू शकली नाही. त्याने सर्व राजकुमारींना नापसंद केले.

दरबारी चित्रकार रविवर्मा मोहनगुप्तचा प्रिय मित्र होता. दोघे समवयस्क होते. कधी कधी मनरंजन करण्यासाठी युवराज रविवर्माच्या चित्रशाळेत जात असे. एक दिवशी युवराज तेथे गेला, तेव्हा रविवर्मा एका चित्रासमोर उभा होता आणि ते पुरे करण्यासाठी त्यात रंग भरत होता.

एका अद्‌भुत सुंदरीचं ते चित्र होतं. ते चित्र पाहून मोहनगुप्त मोहित झाला. त्याच्या डोळ्यांसमोरून ते चित्र दूर होईना. त्याने रविवर्म्याला विचारले - "मित्रा, तू रंगवीत असलेली ही सुंदरी केवळ तुझ्या कल्पनेतील आहे, की तू तिला आपल्या डोळ्यांनी पाहिली आहेस?"

युवराजाच्या या प्रश्नावर रविवर्मा हसत म्हणाला - "ज्या सुंदरीचं हे चित्र मी रेखाटलं आहे, ती याच नगरीत तर रहाते. तिचं नाव आहे स्वप्नरेखा. एका सामान्य शेलकऱ्याची मुलगी आहे. अजून लग्न व्हायचंय तिचं!"

हे ऐकून मोहनगुप्तला फारच आनंद झाला. तो म्हणाला - "वा! या अद्‌भुत सुंदरीशी लग्न करू शकलो नाही, तर माझं जीवन व्यर्थच आहे."

त्या रात्री त्याला झोप लागली नाही. पलंगावर चिंतन करीत राहिला. डोळे उघडे असोत, वा मिटलेले, स्वप्नरेखा त्याला सतत दिसत होती. मोठ्या कष्टाने कशी बशी रात्र त्याने घालवली. प्रातःकाळी त्याला झोप आली.

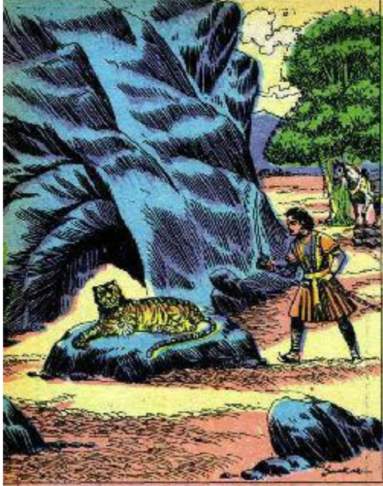
ते एक जंगल होतं. एक मांत्रिक वाघावर बसून जंगलातून चालला होता. स्वप्नरेखेसारखी एक सुंदरी ही त्याच्या जवळ बसलेली होती. मोहनगुप्त घोड्यावर बसून त्यांचा पाठलाग करू लागला. घोडा आणि वाघ यांच्यात खूप अंतर होतं. घोड्याला वेगाने पळवून ही तो वाघापर्यंत पोचू शकला नाही. त्या मांत्रिकाचं वय पंचवीस वर्षे असेल. चांगला धड-धाकट दिसत होता. त्याची दाढी काळ्या रंगाची होती. आणि डाव्या हाती मंत्र-दंड. गळ्यात रुद्राक्ष माळेबरोबर एक सोन्याची साखळी होती व तिच्यात एक लाल मणि चमकत होता.

काही अंतर चालून गेल्यावर मांत्रिकाने वाघाला एका झाडापाशी थांबवलं. जवळच डोंगरात एक लेणी होती. मांत्रिक त्या लेणीत प्रवेश करू लागला, तशी ती युवती व वाघ हे त्याच्यामागे जाऊ लागले.

इतक्यात मोहनगुप्त जागा झाला. आपण आपल्या अंतःपुरातील शय्येवर आहोत हे त्याच्या लक्षात आले. आपण पाहिलं ते स्वप्न होतं हे ही तो कळून चुकला. एवढ्यात सकाळ उजाडल्याची घंटा झाली.

दिवसभरात नगरीत वार्ता पसरली की व्याघ्रदीप नावाच्या एक मांत्रिकाने स्वप्नरेखेला पळवून नेली. याच स्वप्नरेखेला तर मोहनगुप्ता ने स्वप्नात पाहिलेले होते. आता मोहनगुप्तला फार दुःख झाले. व्याघ्रदीप मोठा शक्तिवान् मांत्रिक म्हणून प्रसिध्द होता. शिवाय त्याच्याजवळ संमोहन शक्तीने भरलेला एक मणी आहे असे ही लोक म्हणत. या मण्याच्या

प्रभावाने तो कोणाला ही आपण्याकडे आकर्षित करून घेत असे.

हे सर्व ऐकून मोहनगुप्ताला वाटले की काल रात्री त्याने जे स्वप्न पाहिलं ते स्वप्न नव्हतं, ती तर सर्व वस्तु-स्थिति होती. सगळा विचार करून त्याने एक निर्णय घेतला. कुणाला हीं न सांगता तो घोड्यावर बसला आणि जंगलाकडे निघाला.

स्वप्नात त्याने जी जागा पाहिली होती, ती दुपार पर्यंत तो शोधत राहिला. एका ठिकाणी त्याला एक वडाचं मोठं झाड दिसलं. शेजारीच एक गुंफा ही होती. मोहनगुप्त घोड्यावरून खाली उतरला आणि त्या गुंफेच्या दिशेने निघाला.

गुंफेच्या समोर वाघ अर्धसुप्त अवस्थेत पडला होता. व्याघ्रदीप जवळ जो मणी होता तो आता त्या वाघाच्या गळ्यात लटकत होता. मोहनगुप्ताची चाहूल लागून वाघ जागा होण्यापूर्वीच त्याने आपल्या तलवारीने वाघाचे शिर धडापासून वेगळे केले.

मोहनगुप्तने लगेच तो प्रभावशाली मणी वाघाच्या गळ्यातून काढून घेतला. जरा पुढे गेल्यावर व्याघ्राजिनावर बसलेला व्याघ्रदीप व थोड्या अंतरावर बसलेली स्वप्नरेखा यांना त्याने पाहिले.

आता आपण काम करावं याबाबत मोहनगुप्त विचार करू लागला. एवढ्यात व्याघ्रदीप त्या सुंदरीशी बोलू लागला - "स्वप्नरेखा, मण्याच्या प्रभावाने मी आतापर्यन्त अनेक अद्भुत कामे केली. त्याच्याच साह्याने मी तुला तुझ्या घरापासून इथपर्यंत आणू शकलो. पण मण्याच्या प्रभावाने मी तुला आपली बनवू इच्छित नाही. म्हणून मी तो मणी वाघाच्या गळ्यात लटकवला आहे. जर तो मणी माझ्या गळ्यात नसेल तर मी एक सामान्य माणूस आहे. तू मानलेस, तर शास्त्रीय पद्धतीने अग्नीला साक्ष ठेवून मी तुझ्याशी लग्न करीन. जर माझ्याशी लग्न करण्याची तुझी इच्छा नसेल तर मी तुला सुरक्षितपणे तुझ्या घरी पोंचवीन."

मांत्रिकाच्या तोंडचे हे सारे शब्द ऐकून मोहनगुप्तला मोठं आश्चर्य वाटलं. स्वप्नरेखा यावर काम उत्तर देते हे पाहण्यासाठी तो मोठ्या उत्सुकतेने दोन पावले पुढे सरकला.

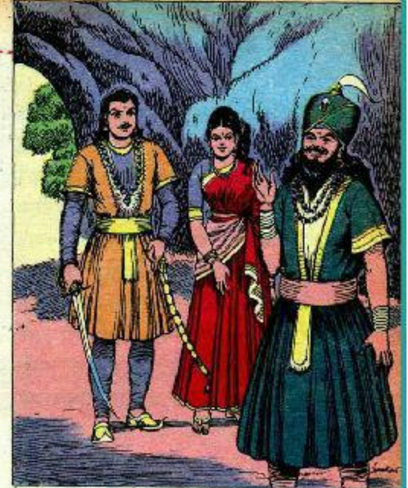
स्वप्नरेखाने एकदा टक लावून व्याघ्रदीपकडे पाहिले नि मान खाली घालून म्हणाली - "आपल्याजवळ असलेली ही मंत्र-शक्ति सोडून देऊन एकाद्या साधारण माणसाप्रमाणे आपण समाजात रहायला तयार असाल तर तुमच्याशी लग्न करायला माझी काही हरकत नाही."

मांत्रिकाने तिची ही अट मान्य करण्याचा आविर्भाव केला नि तो तिचा हात आपल्या हाती घेऊ लागला. इतक्यात मोहनगुप्त चपळाईने पुढे आला. मोहनगुप्त त्या युवतीला उद्देशून म्हणाला- "स्वप्नरेखा, थांब. हा मांत्रिक मोठा दुष्ट व नीच माणूस आहे. त्याच्याशी विवाह करू नकोस. मी या देशाचा राजकुमार आहे. माझ्याशी लग्न केलंस तर कल्याणीनगरची महाराणी होशील."

मण्याच्या प्रभावामुळे स्वप्नरेखा मंत्रमुग्ध होऊन मोहनगुप्तच्या शेजारी येऊन उभी राहिली.

हे पाहून मांत्रिक खदखदा हसू लागला. राजकुमाराने नाराज होत विचारले - "हे कसलं विकृत हास्य? एका अबलेला आपल्या जवळील मण्याच्या साह्याने तू आकर्षित केलंस. तू दुष्ट आणि नीच आहेस. कायद्यानुसार मी तुला फाशीची शिक्षा देऊ शकतो. पण मी तसे करणार नाही. तुझ्यावर दया करून तुला सोडून देतो."

पुन्हा जोरजोरात हसत मांत्रिक म्हणाला - "काय म्हणालात? तुमचा आरोप एवढाच ना कि मी एका अबलेला मण्याच्या प्रभावाने वश

केलं आणि मी दुष्ट व नीच आहे!"

मांत्रिकाच्या बोलण्याने मोहनगुप्त बुचकळ्यात पडला. जो विचार करू लागला. विचार करता करता त्याच्या चेहऱ्यावरील भाव बदलू लागले.

आपल्या गळ्यातील मणी त्याने जोरात खाली टाकला. त्याचे तुकडे-तुकडे झाले.

एवढ्यात मोहनगुप्त जवळ उभी असलेली स्वप्नरेखा आश्चर्यचकित होऊन म्हणाली - "अय्या, मी ज्यांच्या शेजारी उभी आहे, ते हे कोण?" असे काही बडबडत ती मांत्रिकाजवळ गेली. आता मोहनगुप्तने क्षणाचा ही विलंब लावला नाही. तो तेथून निघाला आणि आपल्या घोड्यावर स्वार होऊन राजधानीला

परत आला.

एवढी गोष्ट ऐकवून आता वेताळ म्हणाला- ''राज, मोहनगुप्ताचं स्वप्नरेखेवर प्रेम बसलं आहे. तिच्याशी लग्न करण्याचा निर्णय ही त्याने घेतलेला आहे. म्हणून त्याने वाघाची हत्या करून मणी मिळवला. आता स्वप्नरेखाशी विवाह करायला त्याच्या मार्गात काही ही अडचण नाही. या परिस्थितीत त्याने केलं ते अगदी विपरीतच! धाडसाने मिळवलेला मणी त्याने फेकून दिला. त्याचे तुकडे तुकडे झाले. आणि बिचाऱ्या स्वप्नरेखाला त्या दुष्ट मांत्रिकाच्या हवाली केलं. हा सर्व त्याचा अविवेकच नाही का? प्रभावशाली मणी फेकून टाकणं केवळ मूर्खपणाचं नाही का? माझ्या या प्रश्नाचं संतोषजनक उत्तर दे. माहीत असून ही जर उत्तर दिलं नाहीस, तर तुझ्या डोक्याची छकलं-छकलं होऊन जातील.

राजा विक्रमादित्य म्हणाला - ''मांत्रिक दुष्ट होता अवश्य. पण स्वप्नरेखेशी त्याने जो व्यवहार केला तो एकाद्या सभ्य नागरिकासारखा होता. मंत्र-तंत्राच्या साह्याने कोणाचे प्रेम संपादन करणे योग्य नाही यावर त्याचा विश्वास होता. म्हणून त्याने आपल्या जवळचा मणी वाघाच्या गळ्यात बांधला.

मणी धारण करणाऱ्या मोहनगुप्तला जेव्हा त्याने पाहिले आणि मण्याच्या प्रभावाने ती त्याच्याकडे आकर्षित झाल्याचे त्याच्या लक्षात आले जेव्हा तो मोठमोठ्याने हसला. आपली चूक मोहनगुप्तच्या लक्षात आली. म्हणून त्याने मणी खाली टाकून फोडून टाकला. कारण तो एकाद्या नीच माणसाच्या हाती रहावा अशी त्याची इच्छा नव्हती. राजकुमाराने अविचाराने काही केलं असं म्हणणं तर्कसंगत होणार नाही. मी तर असं म्हणेन की हे सर्व राजकुमाराच्या औदार्याचे लक्षण आहे. त्याचा निर्णय न्यायसंगत आहे. त्याचे प्रसंगावधान प्रशंसनीय आहे.''

अशा रीतीने राजाचा मौन - भंग झाल्याबरोबर वेताळ अदृश्य झाला नि झाडावर जाऊन बसला.

(आधार - स्वर्णलतेची एक गोष्ट)

इच्छापूर्ती

नागपुरच्या राजा समीरने आपल्या शासनकाळात प्रजेचा फार छळ केला. मृत्युशय्येवर असताना फार पश्चात्ताप झाला.

आपल्या मुलाला बोलावून तो म्हणाला, ''बेटा, माझ्या शासनकाळात प्रजेनं फार त्रास भोगला. पण प्रजा मला 'चांगलं' म्हणेल यासाठी तू काहीतरी करच. तसं झालं तर माझ्या आत्म्याला शांती लाभेल.'' आणि त्याने प्राण सोडला.

राजकुमार महेन्द्र फार दयाळू होता. पित्याच्या इच्छापूर्तीसाठी त्याने खूप विचार करून त्याच्या नावावर राजधानीत एक चांगले भोजनालय व विद्यालय सुरू केले.

काही दिवसांनी वेष बदलून राजा महेन्द्र प्रथम त्या भोजनालयाकडे गेला. लोक मोठ्या आवडीने जेवत होते, पण त्यांच्या चेहऱ्यावर मुळीच तेज नव्हते. ते पाहून महेन्द्रने एका माणसाला कारण विचारले. तो म्हणाला, ''काय सांगायचं! भोजनालय तर प्रजेच्या शत्रूच्या नावावर चालवलं जात आहे नं! खाताना असं वाटतं की खाल्लेलं जेवण पचणार नाहीय.''

त्याच्या या अुत्तराने राजा महेन्द्रला वाईट वाटले. तो तेथून सरळ विद्यालयात गेला. तेथे त्याला सर्वत्र केवळ अध्यापकच दिसले, शिकणारा कोणी विद्यार्थीच तेथे नव्हता!

आश्चर्याने महेन्द्रने एका अध्यापकाकडे चौकशी केली. तेंव्हा तो म्हणाला, ''मुलांच्या पालकांच्या मनात येतं की, राजा समीरच्या या शाळेत पाठवल्यानं त्यांची मुलं बिघडतील; त्यामुळे ते मुलांना इथे शिकवायला तयार नाहीत.''

या अुत्तराने महेन्द्र जास्तच चिन्तित झाला. त्याने त्याच दिवशी भोजनालय व विद्यालय बन्द

शंकर खेडकर

करून टाकले. अन् नंतर राज्यव्यवस्थेच्या कामात गुंतल्यामुळे पित्याची इच्छा तो विसरूनच गेला.

काही दिवसांनी राजा महेन्द्रला स्वप्नात आपला पिता अश्रू ढाळत असलेला दिसला.

सकाळीच आपल्या मन्त्र्याशी तो याबद्दल बोलला. मन्त्री म्हणाला, "याचा अर्थ असा की, आपली इच्छा पूर्ण करण्यासाठी ते आपणाला विनवत आहेत. काही असो, त्यांची इच्छा पूर्ण करणं हे आपलं कर्तव्य आहे."

त्या दिवसापासून महेन्द्र जनोपयोगी अनेक नवनव्या योजना राबवू लागला. राज्यातले कर त्याने कमी केले; वसुलीत कडकपणा ठेवला नाही. कित्येक विद्यालये व अन्नछत्रे अुघडली. गावागावातून नवीन चांगले रस्ते बनवले.

यामुळे थोड्याच अवधीत राजा महेन्द्रची खूप ख्याती झाली. लोक त्याची प्रशंसा करू लागले. नंतर मन्त्र्याने राजा समीरचे कांस्यपुतळे बनवून नगरात व अन्यत्र ठिकठिकाणी त्यांची प्रतिष्ठापना केली. इतके सारे केल्यानंतर राजा व मंत्री वेष पालटून लोकांची प्रतिक्रिया आजमावण्यासाठी फिरू लागले.

फिरता फिरता ते एका लहानशा शहराच्या केन्द्रस्थानी पोचले. तेथे शेजारच्या देशचा एकजण मूर्तीकडे बोट दाखवून एका नागरिकाला विचारत होता, "ही मूर्ती कोणाची?" मोठ्या खुशीने तो नागरिक अुत्तरला, "ही तर आमच्या परमेश्वररूप राजाचे पिता समीर यांची मूर्ती आहे. त्यांच्या आशिर्वादामुळेच आम्हाला असा अुत्तम राजा लाभला आहे."

हे संभाषण ऐकून राजा महेन्द्रच्या आनन्दाला पारावार राहिला नाही. इतक्या दिवसांनंतर जनतेच्या तोंडून आपल्या पित्याची प्रशंसा ऐकून त्याला हर्ष झाला. आपल्या पित्याची अंतिम इच्छा पुरी झाल्याचे समाधान त्याला वाटत होते. मोठ्या प्रेमाने मंत्र्याचा हात आपल्या हाती घेऊन तो राजधानीकडे परत फिरला.

चान्दोबा पुरवणी-६९

आमच्या देशाची वृक्ष संपदा

नारळाचे झाड

नारळाच्या झाडाला 'कल्पवृक्ष' असे म्हणतात. श्री विष्णूच्या दशावतारांपैकी सहावा अवतार म्हणजे परशुराम. दुष्टांचे योग्य प्रकारे निर्दलन केल्यानन्तर त्यांनी आपला परशु गोकर्ण नावाच्या पर्वतशिखरावरून समुद्रात फेकून दिला. असे म्हणतात की, हा परशु जिथे पडला, त्या जागी समुद्रातून एक भूभाग वर आला. तेंव्हा परशुरामांनी स्वर्गातून एक नारळाचे रोप आणून त्या जमिनीत लावले. हा प्रान्त गोकर्णपासून कन्याकुमारीपर्यन्त पसरलेला असून तो पुढे नारळांनी भरलेला 'केरळ' देश म्हणून प्रसिध्द झाला. एका पुराणकथेत असाही अुल्लेख आहे की 'केरळ' या शब्दाचा अर्थच 'नारळांची भूमी' असा आहे.

हिन्दू लोक नारळ हा अत्यन्त पवित्र मानतात. नारळाविना पूजा, विवाह आदि धार्मिक कृत्ये पुरी होतच नाहीत.

समुद्रतटावरील प्रदेशात नारळाची झाडे विपुल असतात, त्यामुळे समुद्रकिनारी रहाणाऱ्या लोकांच्या जीवनात नारळाचे महत्त्व फार असते. अुदा, महाराष्ट्रात वर्षाऋतु समाप्त झाल्यावर येणारी पौर्णिमा (श्रावण) 'नारळी पौर्णिमा' म्हणून साजरी केली जाते. त्यावेळी वरुणदेवासमोर नारळ फोडून कृतज्ञता व्यक्त केली जाते.

नारळाची झाडे अठरा ते पंचवीस मीटर अुंचीपर्यन्त वाढतात. झाडांना फांद्या नसतात. झाडाच्या शेंड्याला पानांच्या लांबलांब झावळ्या असतात. झावळ्यांच्या दोन्ही बाजूंना पाने असतात. एक एक झावळी चांगली २.५ मीटरपर्यन्त लांबीची असते. सुरुवातीला पाने नाजुक व पिवळसर रंगाची असून झावळी दुमडल्यासारखी दिसते. पुढे जेंव्हा त्या वाढतात व नीट पसरतात तेंव्हा त्यांचा रंग चमकदार, गर्द हिरवा बनतो. झावळ्यांच्या बुंध्याशी प्रथम पिवळी फुले विकसित होतात आणि नन्तर तेथे नारळ लटकू लागतात.

नारळाच्या अुपयोगासंबंधी अधिक काही लिहिण्याची आवश्यकता नाहीच. त्यातील खोबरे प्रथम कोवळे व मऊ असून, तो जसजसा पक्का होतो, तसतसे खोबरेही टणक होत जाते. या खोबऱ्यापासून तेल काढले जाते. नारळाची पाने, त्याची शेंडी व वरील रेशा, करवंटी आदि सर्व भागांचा अुपयोग केला जातो. त्यामुळेच या झाडाला व्यापारी दृष्टीने खूपच महत्त्व आहे. त्याला 'कल्पवृक्ष' म्हणण्याचे कारणही हेच आहे.

पवित्र बायबल

बायबल हा ख्रिश्चन लोकांचा धर्मग्रन्थ. त्याचे दोन भाग आहेत :- पूर्व विधान (ओल्ड टेस्टामेंट) आणि नवविधान (न्यू टेस्टामेंट). पूर्वविधानात मानव जातीच्या प्राचीन इतिहासाची वर्णने आहेत. हिब्रू भाषा बोलणाऱ्या यहुदी (ज्यू) लोकांचा या इतिहासावर विश्वास आहे. ज्युडाइझम नावाचा प्राचीन धर्म यांनी स्वीकारलेला आहे. तसे ख्रिश्चनही या इतिहासावर विश्वास ठेवतात. या पूर्वविधानातल्या कथा व सूक्ति ते पवित्र मानतात.

नवविधानात येशूचे अुपदेश आहेत. त्याबरोबर अपॉजल्स आणि इतर शिष्यांच्या महत्वपूर्ण कार्यांचा व सेवांचा अुल्लेख असलेला हा संग्रह आहे.

सृष्टीच्या आरंभाबद्दल पूर्वविधानाचे म्हणणे असे - परमेश्वराने स्वर्ग व भूमीच्या सृजनाला आरंभ केला, तेंव्हा भूमीला निश्चित असा काही आकार नव्हता. ते एक अस्ताव्यस्त असे टेकाड होते. त्यातून काळ्या रंगाची वाफ बाहेर पडत होती. दैवी शक्तीचा प्रभाव त्याच्यावर होता.

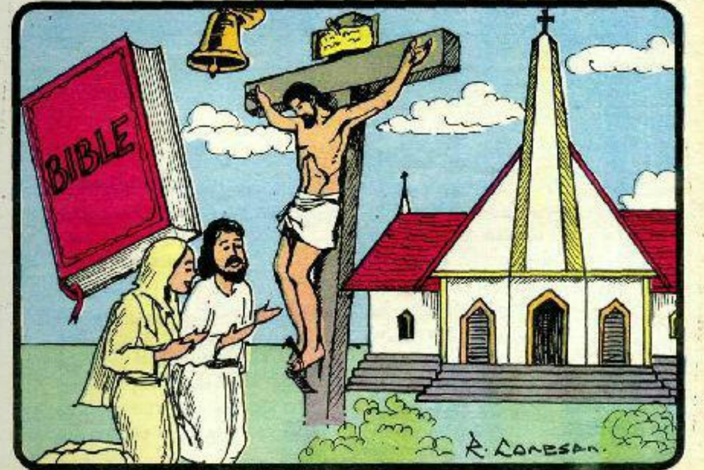
पूर्वविधानात राजे व महात्मा लोकांच्या बाबत काही अपूर्व कहाण्या आहेत. इजिप्तमध्ये यहुदी लोकांना नाना प्रकारच्या यातना सहन कराव्या लागल्या. तेथून निघून इस्राइलकडे जाताना ही त्यांचे अतिशय हाल झाले. त्यांच्या हालअपेष्टा वर्णनातीत होत्या. शेवटी मोझेस हा त्यांना सुरक्षित घेअून जाण्यात सफल झाला. या सर्व घटनांचे वर्णनही पूर्वविधानमध्ये सविस्तर केलेले आढळते.

पूर्वविधानात अनुभवावर आधारित अशा कित्येक कथा आहेत; सदाचाराच्या कथा आहेत. अुदाहरणार्थ एका उधळ्या मुलाची (प्रॉडिगल सन) कथाही यात आहे. व्यर्थ पैसे अुधळणाऱ्या एका मुलाने पित्याशी भांडून आपला हिस्सा निराळा करून घेतला. आपल्या द्रव्याचा त्याने ठिकठिकाणी अपव्यय केला व त्याची सारी संपत्ती नाहीशी झाली. पुढे त्याला खूपच हाल सोसावे लागले. कोणताही अुपाय न अुरल्याने तो नोकरीसाठी आपल्या पित्याकडे परत आला. पण पित्याने मोठ्या प्रेमाने त्याचा स्वीकार केला. पित्याच्या या वागणुकीमुळे आपला पुनर्जन्मच झाल्यासारखे मुलाला वाटले.

नवविधानात येशूचे अुपदेश आहेत. येशूने आपल्या अनुयायांना सांगितले की आपसात प्रेम करावे, विनयाने वागावे, सहनशक्ती हा जीवनाचा अभिन्न असा भाग असावा. त्याचे म्हणणे असे की, एकाद्याने आपल्या गालावर मारले, तर दुसरा गालही पुढल्या चापटीसाठी पुढे करावा. अशा तऱ्हेने क्षमा करण्याचा गुण हीच मनुष्याची शोभा आहे, हे मारणाराला दाखवून द्यावे. येशूने असेही म्हटले आहे की, आपण सारेच अज्ञानी आहोत, त्यामुळे दुसऱ्यांच्या वागणुकीबाबत बोलण्याचा आपल्याला काहीच अधिकार नाही, कोणताही न्याय-निर्णय करायचा अधिकार आपल्याला नाही. आपण मोठे सर्वज्ञानी आहोत, असा गर्व कुणीही बाळगू नये.

'काही चमत्कार करून दाखवतो' असे म्हणाऱ्यांपासून सावध रहाण्याचा इशाराही येशूने दिला आहे. कपटी लोकांपासून आपण दूर रहावे. परमेश्वरावर आपला जो दृढ विश्वास आहे तो सुखी जीवनाचा पाया आहे. अशा लोकांचे जीवन पहाडी पत्थरांच्या पायावर बांधलेल्या घराप्रमाणे सुरक्षित असते. विश्वासहीन मानवांचे घर रेतीच्या पायावर बांधलेल्या घराप्रमाणे असते. असे घर केव्हाही मोडू शकते. ते वादळाला तोंड देअू शकत नाही अन् लहानशा कंपनानेही कोसळू शकते.

जगात सर्वात अधिक प्रख्यात असणाऱ्या ग्रंथापैकीच 'बायबल' हा ही एक आहे. विशेष म्हणजे, केवळ ख्रिश्चनच नव्हे, तर अन्य धर्मीय लोकही हा ग्रंथ वाचतात.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. श्री हरिकोटा कोणत्या प्रान्तात आहे? अलिकडेच त्याची प्रसिद्धी का झाली?
२. ऑलिम्पिक चिन्हातल्या वर्तुळरेषांचे रंग कोणकोणते आहेत?
३. आपल्या देशातील पहिले सिनेमा-थिएटर कोणते? ते कोठे व केव्हा बांधले गेले?
४. न्यूयॉर्क शहर एका नदीच्या मुखाशी वसलेले आहे. त्या नदीचे नाव काय?
५. आर्यसमाजाच्या संस्थापकाचे नाव काय?
६. जगातला सर्वात मोठा समुद्र कोणता? सर्वात मोठा महासागर कोणता?
७. संयुक्त राष्ट्र संघाची पहिली महिला अध्यक्ष कोण होती? तिची निवड केव्हा झाली?
८. शिलाई मशीनचा शोध कोणी लावला?
९. जंतर-मंतर हे काय आहे? ते का प्रसिध्द आहे?
१०. एका सामान्य मुलीशी विवाह करण्यासाठी कोणत्या ब्रिटिश राजाने सिंहासनाचा त्याग केला?
११. साहित्य अँकेडेमी, संगीत नाटक अँकेडेमी व ललितकला अँकेडेमी या तीन्हींची कार्यालये एकाच इमारतीत आहेत. त्या इमारतीचे नाव काय व ती कोठे आहे हे सांगा?
१२. आफ्रिकेतील सर्वात मोठे शहर कोणते?
१३. 'विझार्ड ऑफ हॉकी' म्हणून कोण प्रसिध्द आहे?
१४. आपल्या देशात प्रकाशित झालेले पहिले वर्तमानपत्र कोणते? ते कोठे प्रकाशित झाले?
१५. दादासाहेब फाळके अँवॉर्ड सर्वप्रथम कोणाला प्राप्त झाले?
१६. मार्क ट्वेनचे खरे नाव काय?
१७. 'रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया' ची स्थापना केव्हा झाली?

अुत्तरे

१. आंध्र प्रदेशच्या समुद्रतटावर आहे. रोहिणी एस्.एल्.व्ही.या प्रक्षेपास्त्राचा प्रयोग इथेच झाला.
२. निळा, काळा, लाल, पिवळा व हिरवा.
३. एल्फिन्स्टन पिक्चर पॅलेस. मुंबई. १९०७ मध्ये.
४. हडसन.
५. दयानन्द सरस्वती.
६. चिनी समुद्र, पॅसिफिक महासागर.
७. विजयालक्ष्मी पंडित. १९५३ मध्ये.
८. आधुनिक आकारात १८६७ मध्ये एलियासने. आधारसूत्राचे संशोधक थॉमस केयंट (१७९०).
९. जयपुर राजा जयसिंहने जयपुर व दिल्ली येथे निर्माण केलेल्या दोन नक्षत्रगणित-शाळा. यांचा अुपयोग अंतरिक्षातील नक्षत्रे व ग्रह यांच्या अभ्यासासाठी केला जात असे.
१०. किंग एड्वर्ड आठवा.
११. रवीन्द्रभवन, नवी दिल्ली.
१२. इजिप्तची राजधानी कैरो.
१३. आपल्याच देशाचा ध्यानचन्द.
१४. हिक्कीस गॅझेट. कलकत्त्यात १७७९ मध्ये प्रकाशित झाले.
१५. देविकाराणी.
१६. शॅम्यूल क्लेमेन्स.
१७. १९३५ मध्ये.

पाहुणा - चोर

विराटपुरचा विठ्ठल आणि सावित्री यांचे नुकतेच लग्न झाले होते. सावित्रीच्या माहेरी मोठा एकत्र परिवार होता. सर्वजण खेळीमेळीने रहात असत. सावित्रीवर सर्वांचेच खूप प्रेम होते, तिची आई तिला लहानपणी खूप खाअू घाली. त्यामुळे सावित्रीला चांगले भरपूर खायची सवय होती.

लग्नापूर्वी विठ्ठल स्वतःच स्वतःपुरता स्वयंपाक करून जेवत असे. सावित्रीला स्वयंपाकघरात नेअून तांब्याचा एक लोटा दाखवून नवऱ्याने म्हटले, "एवढ्या लोटाभर तांदुळाचा भात मला पुरेसा होतो. तू आता दोन लोटे तांदूळ शिजवत जा, म्हणजे आपल्या दोघांना पुरेसा होईल."

एक आठवडा झाला. सावित्रीला भुकेमुळे झोप येत नाहीशी झाली. आठव्या दिवशी नवरा झोपल्यावर ती स्वयंपाकघरात गेली आणि दोन नारळ फोडून त्यांच्या दुधात तांदूळ घालून तिने छानशी खीर बनवून खाल्ली.

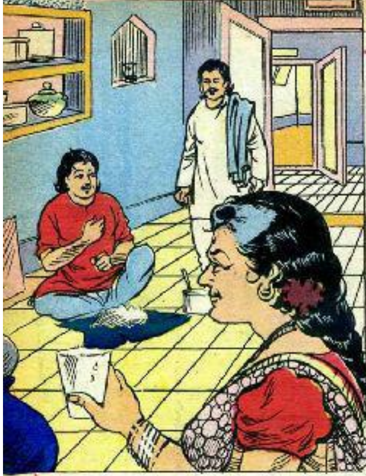
त्या दिवसापासून ती रोजच रात्री काही ना काही चांगला पदार्थ बनवून खाअू लागली.

एके दिवशी रात्री तिने तांदुळाचा असाच काही पदार्थ बनवला अन् ताटात वाढून घेतला. तिला वाटले की 'जरा गार झाल्यावर खाअू'; म्हणून भांडी घासून ठेवण्यासाठी ती विहिरीवर गेली. पण परत येअून पहाते, तर कोणी परका माणूस घरात येअून काही खुडबुड करतो आहे! तो दिसल्याबरोबर ती घाबरून ओरडली.

"पुन्हा ओरडलीस, तर गळा दाबून टाकीन बघ." चोराने तिला धमकी दिली.

त्यांच्या आवाजाने जागा होअून विठ्ठलने आतूनच ओरडून विचारले, "काय चाललंय सावित्री? आवाज कसला हा? कोणाशी बोलतेयस?"

दिलीप सपकाळ

नवरा अुठून आला, तर आपलंच बेंड फुटेल म्हणून धैर्य एकवटून सावित्रीने चोराला हळूच म्हटले, "पहा, नवरा येतोय आत. दिसायला ते काडीपहिलवान असले, तरी तुला आपल्या नखांनी चांगला ओरबाडून काढतील. चांगले काटकआहेत ते! जास्त गडबड नाही चालायची, मुकाट्याने खाली बस, अन् ताटातलं खाअून टाक सगळं!" सावित्रीचा आवाज हळू असला तरी त्यात चांगली हुकुमत होती अन् तिचे डोळेही लाल झालेले होते!

तिचे कालीरूप पाहून चोर दचकलाच! खाली बसून तो ताटातला पदार्थ भराभर खाअू लागला. इतक्यात विठ्ठल अुठून तेथे आला. सावित्री त्याला म्हणाली, "हा आमचा नातेवाईकच आहे. दूरचा भाअू लागतो माझा. काही कामासाठी शहराकडे निघालाय तो."

सावित्रीच्या बोलण्याने चोराला ही आता धीर आला. तो म्हणाला, "नमस्कार मेहुणे ! लग्नाच्या वेळी पूर आला होता म्हणून येअू शकलो नव्हतो, रात्र बरीच झालीय. 'नको' म्हटलं तरी ताईनं वाढलं म्हणून जबरदस्तीनं खावं लागतंय."

इतक्यात कोणीतरी घराचा दरवाजा खटखटवला. विठ्ठलने दरवाजा अुघडला, तर समोर दोन पोलीस! ते म्हणाले, "आम्ही एका चोराच्या पाठलागावर आलोय. तुमच्या घरात अुजेड दिसला म्हणून दार ठोठावलं."

विठ्ठल त्यांना म्हणाला, "इथे कोणी चोर बीर नाही आला. माझा मेहुणा आलाय म्हणून बायको त्याच्याशी गप्पा मारतेय."

पोलीस तेथून मुकाट्याने निघून गेले. त्यांना घालवून घरात आलेल्या विठ्ठलला सावित्री म्हणाली, "माझा भाअू म्हणतोय की, मेहुण्यांना तर भेटून झालंय. आताच निघालो, तर अुजाडताच शहरात पोचेन."

विठ्ठलने याला मुळीच मान्यता दिली नाही. तो म्हणाला, "अरे वा! हे काय येणं झालं? तुझे कोणी भाअू वगैरे तसे येत नाहीत आपल्या घरी. आता आलाच आहे, तर अशा मध्यरात्री थोडाच जाअू देईन मी त्याला! तुझ्या भावासाठी पलिकडल्या खोलीत अंथरूण घाल. जायचं अुद्या पहाता येईल."

नाइलाजाने सावित्रीने अंथरूण घातले ; अन् ती त्याला म्हणाली, "कर्जदार अन् चोर यांच्यावर माझ्या नवऱ्याचा फार राग आहे. त्यांना पाहिलं, तर चाकूच काढतात ते. मी तुला त्यांच्यापासून वाचवलंय आणि त्यांनी तुला पोलिसांच्या तावडीतून वाचवलंय. आमच्या-बद्दल कृतज्ञता बाळग. पुढे कधी ही या घरात चोरी करायचा प्रयत्न करू नकोस. आम्ही झोपलो की लगेच दरवाजा अुघडून मुकाट्याने निघून जा. सकाळी ह्यांनी तुझ्याबद्दल काही विचारलं, तर मी वेळ मारून नेईन कशीतरी." आणि ती आपल्या खोलीत निघून गेली.

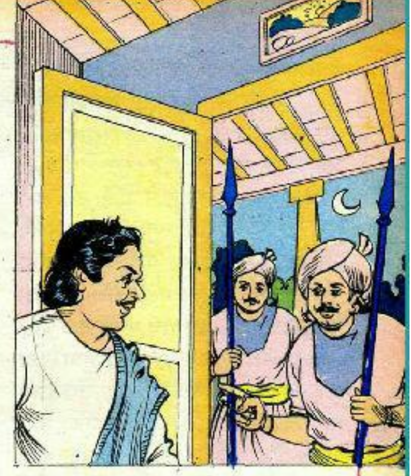
परन्तु तिला झोप लागलीच नाही. सकाळ पर्यन्त जागीच होती सावित्री. विठ्ठल अजून झोपेतच आहे असे पाहून ती हळूच अुठली. चोराचे अंथरूण रिकामे पाहून तिने सुटकेचा श्वास टाकला. तरीही तिचे मन अजून शांत झाले नव्हते, म्हणून ती आतल्या खोलीत गेली. तेथील दृश्य पाहून ती जोराने ओरडली.

खोलीतले सारे सामान अस्ताव्यस्त पडलेले होते. पेटीतल्या तिच्या रेशमी साड्या अन् दागिने नाहीसे झालेले होते! तिच्या ओरडण्याने जागा झालेला विठ्ठल ही तेथे येअून पोचला.

"त्या चोरानं आपलं घर लुटलं हो !" सावित्री रडतच म्हणाली.

"चोर? कुठला?" विठ्ठलने विचारले.

"रात्री जो आला होता नं, तो माझा नातेवाईक नव्हता. चोर होता तो." अश्रू ढाळत

सावित्री म्हणाली, "तुम्हाला कळू न देता मी जे काही कारभार केले, त्याची चांगली शिक्षा मिळाली मला !" आणि तिने सर्व हकिकत विठ्ठलला सविस्तर सांगितली.

ती ऐकून विठ्ठल हसू लागला आणि म्हणाला, "डोळे पूस आधी. तुझ्या साड्या अन् दागिने सुरक्षित आहेत. चोरानं लिहिलेलं हे पत्र वाच अगोदर."

त्या पत्रात चोराने लिहिले होते, "मी सुशिक्षित माणूस आहे. मला नोकरी मिळत नव्हती चांगलीशी. पण लहानमोठी कामं करणं मला अपमानास्पद वाटत होतं. चोरी करायचं ठरवून प्रथम मी तुमच्याच घरी आलो. पोलिसांना पाहून मला खूप भीती वाटली.

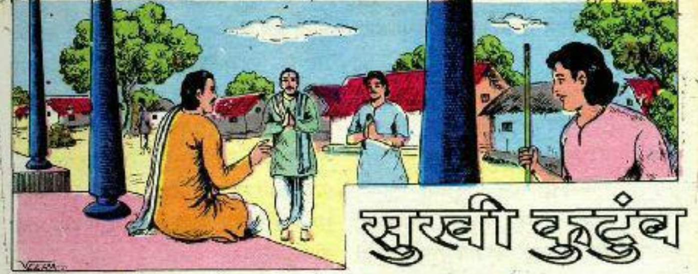
अपराधाची भावना माझ्या मनात डसू लागली. मी तोपर्यन्त कुठला अपराध तर केलाच नव्हता, पण भीतीमुळे मी स्वतःला अपराधी समजू लागलो अन् पोलिसांच्या नजरेतून निसटण्यासाठी तुमच्या घरात घुसलो. ताई, मला क्षमा कर. चोरून खाण्याची सवय अुघड होअू नये म्हणून तू मला आपला 'पाहुणा' बनवलंस. नवऱ्याशी खोटं बोलून तू मला पोलिसांपासूनही वाचवलंस. तू स्वतःच्याच घरात एक चोरी केलीस, अन् त्यातून वाचण्यासाठी तुला किती त्रास सहन करावा लागला! मी जर खराखुराच चोर बनलो, तर कुणास ठाअूक मला कशाकशाला तोंड द्यावे लागेल! कल्पनेनंच मी थरथर कापू लागलो. 'चोराचं जीवन काही सुखाचं नव्हे' हे मला कळून चुकलं. लहानमोठी कामं करण्यानं मला जी काही थोडीशीच प्राप्ती होईल, तिच्यातच शांती अन् समाधान आहे. माझी मनापासून इच्छा आहे की माझं जसं हृदयपरिवर्तन झालं, तसं माझ्या ताईचंही व्हावं; म्हणूनच हे पत्र लिहीत आहे."

पत्र वाचून आपले डोळे पुसत सावित्री विठ्ठलला म्हणाली, "तुम्हाला नकळत इतके दिवस मी मूर्खपणा करत होते. मला क्षमा कराल ना?"

"क्षमा कशाला मागायची? आपल्या माहेरची सवय इथेही चालू ठेव ना! तुझे कपडे अन् दागिनेही मी आपल्या खोलीत नीट ठेवले आहेत. तुला माहीत नाही. मी तुझ्या आधीच इथे आलो होतो. ते पत्र माझ्या हातीच आलं होतं अगोदर. तू इथे आलीस, तेंव्हाच माझ्या लक्षात आलं होतं की तुला चांगलंचुंगलं खायची आवड आहे. रात्री अुठून स्वयंपाकघरातली तुझी रोजची खुडबूडही मला माहीत होती. आता लपवायची काही ही गरज नाही. पण हां, बनवशील त्या पदार्थाची चव पहायची संधी मलाही देत जा बरं का!"

नवरा आपल्यावर रागावलेला नाही, त्याने आपल्याला माफ केलंय; इतकेच नव्हे तर आपले पदार्थ खायचीही त्याची इच्छा आहे, हे जाणून सावित्रीला खूप आनन्द झाला.

सुखी कुटुंब

विश्रान्तपुरमध सोमनाथ नावाचा एक शेतकरी होता. त्याची बरीचशी जमीन होती. त्याचा मुलगा भूषण हाही शेतीच्या कामात त्याला मदत करत असे. तशी तर गावात सोमनाथ पेक्षा धनवान माणसे बरीच होती. परन्तु गावचे लोक सोमनाथलाच खूप मान देत. कारण तो एक परोपकारी, निस्वार्थी आणि भला माणूस होता. लोक त्याच्याकडे सल्ला विचारायलाही जात असत.

एकदा सोमनाथ काही कामासाठी शहरात गेला. शहरात जायचे, तर नावेतून नदी पार करावी लागे. नदीला कधी पूर आला, तर मात्र नावा किनाऱ्यावरच बांधून ठेवल्या जात व पूर ओसरेपर्यन्त माणसे अडकून पडत. त्या दिवशीही आपले काम संपवून सोमनाथ परत फिरतोय, तो नदीला चांगलाच पूर आला होता. हे पाणी ओसरायला चांगले दहा दिवस तरी लागतील असे त्याला समजले. गावात पोचायला दुसरा एक लांबचा रस्ताही होता. सोमनाथ बैलगाडी भाड्याने घेण्यासाठी गिरिनाथ नावाच्या माणसाकडे गेला.

गिरिनाथ आपली गाडी जोडू लागला. इतक्यात पन्नास वर्षांचा एक माणूस येअून त्याला म्हणू लागला, "गिरिनाथ, तुझ्या गाडीसाठी मी आपला नोकर पाठवला होता. आपल्या मुलीच्या विवाहसंबंधात मला विश्रांतपुरला जायचं आहे. पुरोहितानंही आजचाच मुहूर्त काढून दिलाय. चल, निघू या आपण."

अलिकडे बैलगाडीला गिऱ्हाईक नव्हते. आता एकाच वेळी दोन प्रवासी मिळाल्यामुळे गिरिनाथ खूश झाला. तो म्हणाला, "चला रामनाथपंत." अन् सोमनाथकडे अंगुलीनिर्देश करत त्याने सांगितले, "यांनाही विश्रांतपुरलाच जायचं आहे, तुम्हाला ज्यांच्याकडे जायचं आहे,

कावेरी गुंजवणे

त्यांचं घर दाखवून द्यायला यांचा अुपयोगही होईल तुम्हाला.''

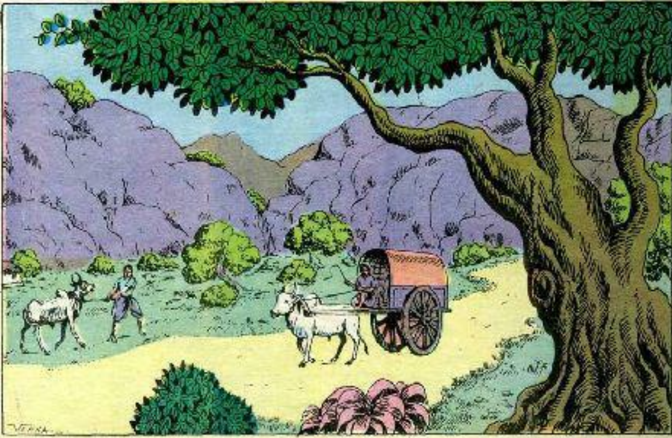
बैलगाडी निघाली. बोलताबोलता सोमनाथला रामनाथबद्दल बरेच काही समजले. रामनाथ हा शहरातला एक मोठा व्यापारी असून त्याला एकुलती एक मुलगी आहे. विश्रान्तपुरच्या अतिसंपन्न अशा राजनाथच्या मुलाशी तिचा विवाह ठरवण्याच्या संबंधात तो तिकडे जात असल्याचे सोमनाथने जाणले.''

रामनाथने राजनाथच्या परिवाराबद्दल सोमनाथकडे चौकशी केली, तेव्हा तो म्हणाला, ''आपण खाअून पहायलाच जात आहात, तर त्या पदार्थाची चव कशाला विचारताय? विवाहसंबंधात खरं तर स्वतःच समक्ष पाहून सर्व ठरवणं बरं असतं. मी याबाबत आपलं तोंड बंदच ठेवू इच्छितो. कारण लग्नाच्या वयाचा माझाही एक मुलगा आहे. जर काही कारणानं हा विवाह जमू शकला नाही, तर राजनाथला वाटेल नं, की मी मुद्दामच तो जुळू दिला नाही?''

सोमनाथचा साधेपणा, त्याचे खरे बोलणे, प्रामाणिकपणा आणि स्पष्टवक्तेपणाबद्दल रामनाथ विचार करत होता; इतक्यात गाडी गावच्या सीमेवर पोचली.

त्यावेळी एक माणूस एका म्हाताऱ्या बैलाला जबरदस्तीने डोंगराळ भागाकडे हाकून नेत असलेला त्यांना दिसला.

सोमनाथने गाडी थांबवली. त्याने ओळखले की तो माणूस राजनाथचाच नोकर आहे. त्याने विचारले, ''अरे हा तर राजनाथचाच बैल ना? त्याला डोंगराकडे का नेतो आहेस?''

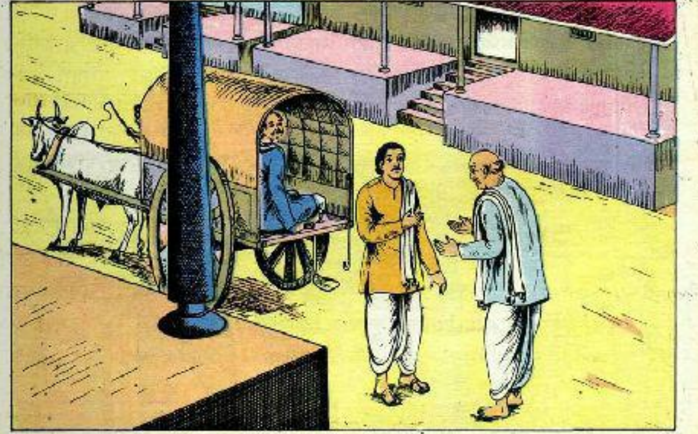

नोकर सांगू लागला, ''दादा, बैल आता म्हातारा झालाय, शेतीचं काम करू शकत नाही तो. त्याला आता अुगीच खायला घालत बसणं व्यर्थ आहे. डोंगरात सोडला, तर जगेल तितका जगेल. तसा तर तिथे फार जगू शकणारच नाही असं मालकांचं म्हणणं आहे.''

त्याचे अुत्तर ऐकून कळवळून रामनाथ म्हणाला, ''अरे, अुमेदीच्या वयात यानं आपलं किती काम केलं असेल. ते विसरून कसं चालेल? अुद्या सकाळपर्यन्त एकादा वाघ किंवा चित्ता याला खाअूनही टाकेल. ऐक, तू याला परत गावात घेअून चल. आपल्या बाकी जनावरां बरोबर मी यालाही चारापाणी देईन. तुला आपल्या मालकाचं भय वाटत असलं, तर मी त्यांच्याशीही जाअून बोलेन.'' नोकराला आपल्या मालकाची भीती तर होतीच, पण सोमनाथचं म्हणणंही तो टाळू शकेना. तो बैलासह गावात परतला अन् सोमनाथच्या गोठ्यात त्याने बैल बांधून टाकला.

सोमनाथ आपल्या घरापाशी गाडीतून अुतरणार, इतक्यात घराच्या कट्ट्यावर त्याची वाट पहात बसलेला एक म्हातारा पुढे येअून म्हणाला, ''सोमनाथ, माझी मुलं कशी नालायक आहेत, ते माहीतच आहे तुला. काल त्या दोघांनी एक होअून मलाच घराबाहेर काढलंय. मी तुझ्याकडे आलोय. ठेवशील का मला आपल्याकडे?''

सोमनाथने पट्कन म्हाताऱ्याचे हात धरले अन् तो म्हणाला, ''असं का विचारता? तुम्ही मला माझ्या बाबांसारखेच नाहीत का? माझे

बाबाच जिवन्त होअून परत आल्याइतका आनन्द वाटेल मला!''

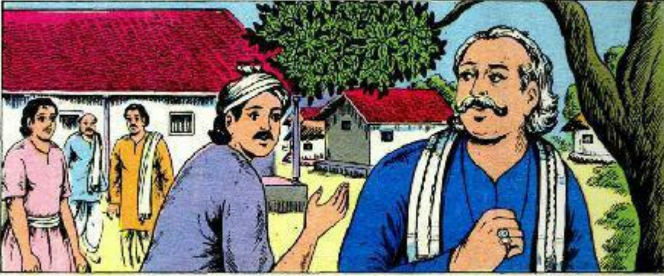
नंतर बैलगाडीत बसलेल्या रामनाथला तो म्हणाला, ''अरे, तुम्हीही अुतरा न! माझ्या घरी जरा थंड पाणी वगैरे पिअून थोडा आराम करा अन् मग जा राजनाथकडे.''

रामनाथ गाडीतून अुतरतोय तोच शेताकडून आलेला भूषण आपले वडील परत आलेले पाहून खूश होत म्हणाला, ''कळलं होतं की पुरामुळे नावा बंद झाल्यात. मला भीती पडली होती की शहरात अडकल्यानं तुम्हाला खूप त्रास होईल. बरं झालं सहीसलामत बैलगाडीतून येअून पोचलात. दुसरं म्हणजे, हे आपले आजोबा म्हणत होते, की तुम्ही आल्यावाचून आपल्या घरात पाय नाही ठेवणार. बाहेरच बसून राहिले आपले! याच्या मुलांचं वर्तन पाहिलं, की असं वाटतं - माणसं आहेत की राक्षस ते!''

रामनाथ बाजूला अुभा राहून सर्व काही लक्षपूर्वक पहात होता; अन् त्यांचे बोलणेही ऐकत होता. नंतर त्याने थंड पाणी पिअून घेतले अन् कट्ट्यावर थोडा आराम करून गाडीवाल्याला म्हणाला, ''गिरिनाथ, शहरात मी ऐकलं होतं की, त्या राजनाथचं घर म्हणजे एक मोठा महालच आहे. पण आता मला तिकडे नाही जायचं. असाच परत चल शहराकडे.'' अन् तो गाडीकडे चालू लागला.

गिरिनाथ धावतच त्याच्या जवळ येअून विचारू लागला, ''हे काय? परत का जायचं असंच? मुलगा पहाणार नाही?''

''पाहिला मुलगा मी.'' असे म्हणत रामनाथ गाडीत चढला. वाटेत तो म्हणू लागला, ''जिथे दया, ममता यांचं नावही नाही, अशा जागी माझी मुलगी कशी जगेल? म्हातारपण आलं की मग तो माणूस किंवा जनावर तुच्छ वाटू लागतं. श्रीमन्तीत सोमनाथ माझ्या बरोबरचा नसेलही, पण त्याच्या घरची सर्वजणं दया, ममता, सहानुभूती, कृतज्ञता इत्यादि अुत्तम भावनांची खाणच आहेत. माझी मुलगी अशा माणसांच्यातच सुखात राहील.''

आपला पिता परीक्षित याचा मृत्यु कसा ओढवला हे जनमेजयला आताच कळले. मन्त्र्यांनी अगदी लहानपणीच त्याला राज्याभिषेक केला होता. अन् सज्ञान झाल्यावर त्याचा विवाहही त्यांनी काशीराजाची कन्या वपुष्टा हिच्याशी करून दिला होता.

''आपल्या पित्याचा मृत्यु सर्पदंशामुळे झाल्याने आता अुंदकमुनींच्या म्हणण्याप्रमाणे आपण सर्पसत्र यज्ञ करावा हे अुचित होय.'' असा सल्ला सार्‍या मंत्र्यांनी मिळून जनमेजयला दिला.

जनमेजयने सर्पयाग करण्याचा निश्चय केला अन् त्यात तक्षकादि सर्पांची आहुती द्यायचे ठरवले. त्याने पंडित, राजपुरोहित व ऋत्विज यांना बोलावून घेअून यज्ञाची पद्धत विचारली. ऋत्विज म्हणाले की, ''अशा प्रकारचा यज्ञ फक्त जनमेजयसाठीच केला जाईल. असा यज्ञ एरव्ही कोणी करत नाही.''

यज्ञाची सारी सामग्री जुळवण्यात आली, यज्ञशाळा बांधल्या गेल्या, आवश्यक ती सारी व्यवस्था मोठ्या वेगाने सुरू झाली. त्याचवेळी भविष्य जाणारा लोहिताक्ष नावाचा एक सूत सांगू लागला की, एक ब्राह्मण येअून या यज्ञात बाधा आणणार आहे. पण जनमेजयाने त्याच्या या चेतावणीकडे लक्ष न देता, अुलट आदेश दिला की, यज्ञ पुरा होईपर्यन्त या लोहिताक्षला यागशाळेत प्रवेश करू देअू नये. यानंतर आपली पत्नी वपुष्टा हिच्यासह जनमेजय यज्ञ सुरू करण्यासाठी यज्ञमंडपात आला. या यज्ञाचे 'होता' चन्द्रभार्गव, 'अध्वर्यु' पिंगल व 'अुद्गाता' कोत्सु असे होते. यांनी यज्ञ सुरू केले. हजारोंच्या संख्येने सर्प तेथे आकृष्ट होअून यज्ञकुंडात भस्मसात होअू लागले. सर्प-ज्ञाति नष्ट होण्याची वेळ येअून ठेपली.

२. राजा ययाती कथा

तक्षक भयभीत होऊन इन्द्राच्या आश्रयालां गेला. त्याला आश्वासन देत इन्द्र म्हणाला, ''ब्रह्माने अगोदरच सांगून ठेवलेलं आहे की, अुच्च स्तराच्या काही सर्पांना या यज्ञापासून भय नाही. तेंव्हा तू मुळीच भिअू नकोस. इथे माझ्याजवळच रहा. तुझ्या संरक्षणाची जबाबदारी माझी!''

इकडे सर्पांचा हा विनाश पाहून वासुकीला फार वाईट वाटले. तो आपली बहीण जरत्कारू हिला म्हणाला, ''अशी काही दुर्घटना घडू नये म्हणूनच आम्ही तुझा विवाह जरत्कारू ब्राह्मणाशी करून दिला. तू ताबडतोब आपला पुत्र आस्तिक याला पाठवून यज्ञ थांबव. नाही तर अनर्थ होईल.''

मातेच्या कथनानुसार आस्तिक सर्पसत्र यज्ञाच्या मांडवात पोचला. प्रथम स्वस्तिवचन वगैरे केल्यानन्तर त्याने राजा, ऋत्विज व अग्नि यांची पूजा केली. त्यांची प्रशंसा करणारे श्लोक म्हटले. आस्तिकाची ती बालमूर्ती पाहून जनमेजय फार प्रसन्न झाला, ''हा दिसायला लहान बालक असला, तरी मोठा ज्ञानी दिसतोय. त्याला हवा तो वर देण्याचा मी निश्चय केला आहे.'' असे जनमेजयाने सर्व सदस्यांना सांगितले.

आस्तिकने 'हा यज्ञ ताबडतोब इथेच थांबवा' असा वर मागितला. 'सर्पयज्ञ थांबवण्याऐवजी दुसरे काहीही माग' असे जनमेजयाने म्हणूनही अस्तिकवर त्याचा काहीही परिणाम झाला नाही. त्याने यज्ञ थांबवण्याचाच आग्रह धरला. तेंव्हा अन्य सदस्यांनीही राजाला 'आपले वचन निभावण्या' चा सल्ला दिला; अन् अशा प्रकारे सर्पसत्र यज्ञ बन्द पडला.

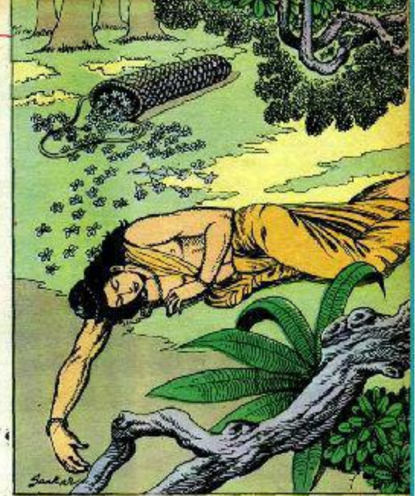
जनमेजयाने सर्वांना दक्षिणा देऊन त्यांचा सत्कार केला. वेदव्यास इतक्यात आपल्या शिष्यांसह तेथे आले. वैशंपायनाने जनमेजयाला त्याचे पूर्वज पांडव यांची कथा सविस्तर सांगितली.

भरतवंशाचे मूळ पुरुष होते वैवस्वत. ते अदितीचे नातू होत. वैवस्वताची कन्या इला हिचा पुरुरवा हा पुत्र होता. पुरुरवा व अुर्वशी यांना सहा पुत्र झाले. आयु हा त्यांच्यापैकीच

एक. त्याचा पुत्र होता नहुष. या नहुषालाही सहा पुत्र झाले. त्यातला ययाती हा दुसरा. अग्रज यति हा तपस्येसाठी अरण्यात निघून गेल्यामुळे पुढे ययातीने राज्यभार वाहिला.

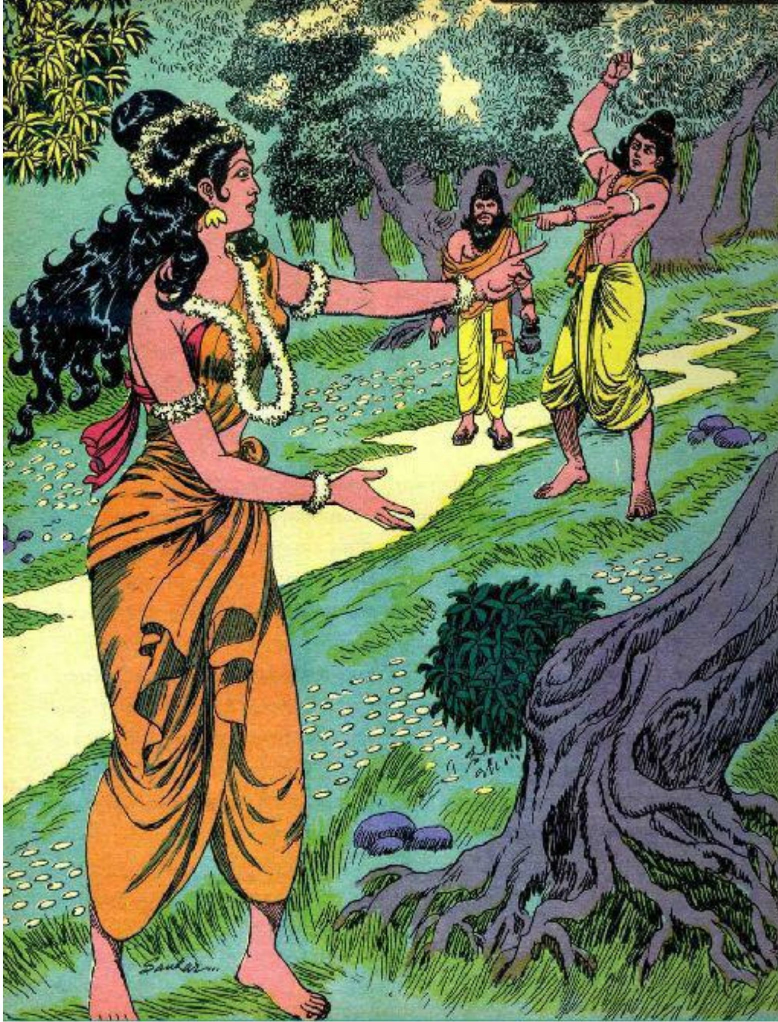
ययातीच्या शासनकालात दानवांचा गुरु शुक्र हा होता. देव व दानव यांच्यात जी युध्दे चालत, त्यात काही दानव मारले जात. परंतु आपल्या संजीवनी मन्त्राच्या साह्याने शुक्राचार्य त्यांना पुन्हा जिवन्त करीत. देवांचे गुरु बृहस्पती यांच्याजवळ मात्र ती विद्या नव्हती. म्हणून देवांनी बृहस्पती-पुत्र कच याला संजीवनी मन्त्र शिकून घेण्यासाठी शुक्राचार्यांकडे पाठवले.

कचाने शिष्य म्हणून शुक्राचार्यांची खूप सेवा केली. आणि त्यांची कन्या देवयानी हिला आपल्या मृदुभाषणाने आनन्दित करत तो आपले दिवस घालवू लागला. कच हा बृहस्पती-पुत्र असल्याचे कळल्यावरून दानवांनी कच गुरूच्या गायी चरावयास घेऊन गेला असता त्याला मारून टाकले, अन् त्याच्या शरीराचे तुकडे तुकडे करून टाकले. ते कळल्याबरोबर शुक्राचार्यांनी संजीवन मन्त्राने त्याला पुन्हा जिवन्त केले. पुन्हा एकदा तो असाच देवयानीसाठी फुले आणायला गेला असता, संधी साधून दानवांनी त्याला मारून समुद्रात फेकून दिले. देवयानीला ते कळल्यावर ती विलाप करू लागली, व पुन्हा एकदा शुक्राचार्यांनी त्याला जिवन्त केले.

दानवांनी संधी साधून त्याला पुन्हा एकदा मारून टाकले व जाळून त्याचे भस्म केले. ते भस्म त्यांनी मदिरेत मिसळले व ती शुक्रचार्यांनाच प्यायला दिली. यावेळी त्यांनी कचाला जिवन्त केले, तेंव्हा तो त्यांच्या पोटात होता. नाइलाजाने शुक्राचार्यांना संजीवनीमन्त्र कचाला शिकवावा लागला. नंतर त्यांनी त्याला आपले पोट चिरून बाहेर यायला सांगितले व नंतर मंत्राने स्वतःला जिवन्त करायला सांगितले. कचाने शुक्राचारार्यांनी सांगितल्याप्रमाणे सर्व केले.

आता कचाचा अुद्देश सफल झाला होता. योग्य संधी पाहून त्याने आपल्या गुरूजवळ परत जाण्याची परवानगी मागितली.

देवयानी म्हणाली, ''माझं तुझ्यावर प्रेम असल्यामुळेच मी तुला दर वेळी जिवन्त करवलं. तू माझ्याशी विवाह कर.''

कच म्हणाला, ''तू माझ्या गुरूची कन्या, माझी भगिनी आहेस. तुझ्याशी विवाह कसा करू शकेन?''

तेव्हां रागावून, ''असं आहे होय? मग तुला मिळालेला संजीवनी मन्त्रही तुझ्या अुपयोगी पडणार नाही.'' असा देवयानीने त्याला शाप दिला.

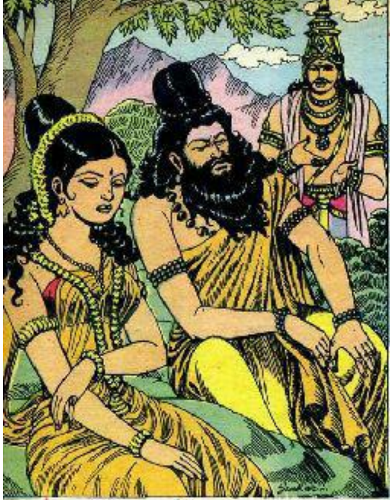
आता कचानेही तिच्यावर रागावून शाप दिला की, ''कोणीही ब्राह्मण तुझ्याशी विवाह करणार नाही.''

वृषपर्वा हा दानवांचा राजा होता. त्याला शर्मिष्ठा नावाची एक कन्या होती. एके दिवशी देवयानी अन्य सख्यांना बरोबर घेअून वनविहाराला गेली. त्यांना एके ठिकाणी एक सरोवर दिसले. तेंव्हा त्या सर्वजणी आपापली वस्त्रे अुतरवून ठेवून जलक्रीडा करू लागल्या. इतक्यात जोराचा वारा येअून किनाऱ्यावरील वस्त्रे अुडू लागली. ते पाहून त्या भराभरा पाण्याबाहेर येअून इकडे तिकडे अुडालेली वस्त्रे गोळा करून नेसू लागल्या. त्या गडबडीत शर्मिष्ठाने चुकून देवयानीची साडी नेसून घेतली. ते पाहून देवयानी रागाने तिला म्हणाली, ''अग राक्षसी, मी ब्राह्मण कन्या आहे. मी नाही तुझी साडी नेसणार. माझी साडी तू का नेसलीस?''

''भिकारडी कुठची ! मलाच रागावतेस काय? तुझा बाप तर माझ्या बाबांच्या जिवावर जगतो. आमच्याच आश्रयाने तर रहातेस तू. माझी साडी नेसल्याने तुझा अपमान होतो काय?'' असे म्हणत रागाने खदखदणाऱ्या शर्मिष्ठेने देवयानीला जवळच्या विहिरीत ढकलून दिले अन् आपल्या सख्यांसह ती तेथून निघून गेली.

थोड्या वेळाने राजा ययाती तेथे आला. शिकार करता करता दमून तो पाणी पिण्यासाठी विहिरीजवळ आला. आत डोकावून पहाता त्याला देवयानी दिसली. ययातीने तिला, ''तू कोण आहेस? विहिरीत कशी पडलीस?'' विचारले.

"मी दानवांचे गुरु शुक्राचार्य यांची कन्या असून माझं नाव देवयानी आहे. चुकून मी विहिरीत पडले. बाहेर काढा ना मला." असे म्हणत तिने आपला हात पुढे केला.

ययातीने ही आपला अुजवा हात पुढे करून तिचा पुढे आलेला अुजवा हात पकडला व तिला बाहेर काढले, व तो निघून गेला.

इतक्यात घूर्णिका नावाची एक दासी तिला शोधत तेथे आली. पण देवयानी तिला म्हणाली, "मी आता वृषपर्वाच्या राज्यात मुळीच पाय ठेवणार नाही. शर्मिष्ठेने माझा घोर अपमान केलाय. तू जाअून हे माझ्या बाबांना सांग."

वार्ता कळताच शुक्राचार्य तातडीने तेथे आले. त्यांनी विचारले, "शर्मिष्ठेनं तुला विहिरीत ढकलावं असा तू काय अपराध केलास तिचा?"

देवयानीने सारी हकीकत व शर्मिष्ठेचे बोलणेही पित्याला सांगितले. शुक्राचार्य म्हणाले, "या जगात तुझाशिवाय माझं आहे तरी कोण? मीही नाही जाणार वृषपर्वाच्या नगरात."

सर्व वृत्तान्त कळल्यावर राजा वृषपर्वा स्वत: शुक्राचार्यांकडे येअून म्हणाला, "तुम्ही दोघं इथे काय करत आहात? चला न नगरात."

"तुम्हा लोकांची वर्तणुक मला पसंत नाहीय. तुमच्या माणसांनी माझा शिष्य कच याला अनेकदा मारून टाकलंय. आता तुमच्या कन्येनं माझ्या देवयानीला विहिरीत ढकलून मारायचा प्रयत्न के लाय. मला मुळीच तुमच्याकडे रहायचं नाही." शुक्राचार्य क्रोधाने म्हणाले.

वृषपर्वाने खूपदा याचना केली, त्यांचे पाय धरले; तेंव्हा शुक्राचार्य म्हणाले, "माझ्या मुलीने कबूल केलं, तरच मी यायला तयार आहे." तेंव्हा देवयानीने एक अट घातली. त्या अटीनुसार शर्मिष्ठा व तिच्या सख्या यांनी देवयानीच्या दासी बनायचे कबूल करायला हवे. वृषपर्वाने ती अट मान्य केली अन् दासी बनून शर्मिष्ठा देवयानीचे कडू बोल सहन करू लागली. शुक्रायार्यांमुळे दानवलोकांचा खूप मोठा लाभ होत असल्याने हे सारे सहन करणे त्यांना भागच होते.

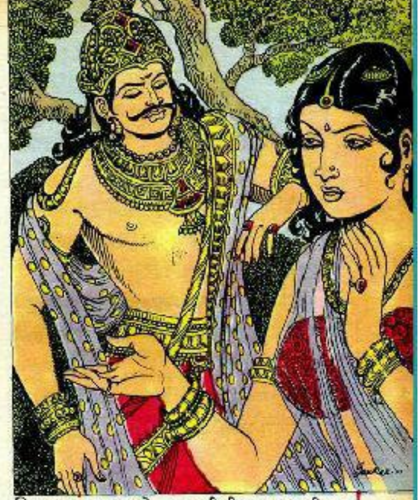
एकदा देवयानी शर्मिष्ठा व सर्व सख्यांना पूर्वी घडलेल्या प्रसंगाच्या ठिकाणीच घेअून गेली. त्याही वेळी ययाती तेथे शिकारीला आला होता. त्या सर्वजणींना पाहून त्याने विचारले, "तुम्ही कोण?"

देवयानीने त्याला त्याचे नाव व जात विचारली. अन् म्हटले, "ज्यानं मला आपल्या हाताचा आधार देअून विहिरीबाहेर काढले, ते आपणच ना? त्याच दिवशी आपला विवाह ठरलेला आहे. आपण तेंव्हाच माझे पाणिग्रहण केले ना? त्या क्षणापासूनच मी आपणाला पति मानत आले आहे."

एका ब्राह्मण कन्येशी विवाह करायला ययातीला संकोच वाटत होता. परन्तु शुक्राचार्यांनी या विवाहाला संमती दिली. विवाह मोठ्या वैभवाने साजरा झाला. शुक्राचार्य व दानवांनी दोघांनाही बहुमूल्य भेटी दिल्या. देवयानी शर्मिष्ठा व अन्य दोन हजार दासी बरोबर घेअून आपल्या पतिगृही -ययातीकडे- गेली. शर्मिष्ठा व दासींची रहाण्याची सोय ययातीने अशोकवनात केली.

देवयानी व ययाती यांना यदु व तुर्वस नावाचे दोन पुत्र झाले.

काही काळानन्तर शर्मिष्ठेला आपल्या दीन स्थितीबद्दल फार दु:ख वाटू लागले. परंतु अजून तिचा विवाहही झाला नव्हता. अन् इकडे देवयानी तर दोन पुत्रांची माताही झाली होती. तिने विचार केला की, "देवयानी जर ययातीशी

विवाह करू शकते, तर मीही त्याच्याशीच विवाह का करू शकत नाही?"

एके दिवशी ययाती अशोकवनात आला असता त्याला आपली दैन्यावस्था सांगून शर्मिष्ठा म्हणाली, "महाराज, आपण माझ्या मालकिणीचे पति आहात, तसे माझेही आहात. पत्नी म्हणून आपण माझा स्वीकार करावा."

शुक्राचार्य क्रोधित होतील अशी भीती मनात असूनही ययाती शर्मिष्ठेचा अस्वीकार करू शकला नाही. लपून-छपून तो तिला भेटत राहिला अन् त्यांना द्रृह्यु, अनु व पुरु नावाचे तीन पुत्र झाले.

शर्मिष्ठा माता बनल्याचे देवयानीला कळले अन् तिने येअून शर्मिष्ठाला विचारले, "सर्वजण

म्हणतात की तू मोठी शीलवती अन् पतिव्रता वगैरे आहेस; तुझा जन्म मोठ्या घराण्यात झालेला आहे. पण विवाह न करताच तू आई कशी झालीस हे तर सांग. मुलं कशी झाली तुला?''

लज्जेने आपले मस्तक झुकवून शर्मिष्ठा अुत्तरली, ''मी ऋतृस्नान करत असताना एका महामुनीने मला पुत्रदान दिलं.''

''तो मुनि कोण? काय नाव आहे त्याचं? कोणत्या जातीचा आहे तो?'' देवयानी प्रश्न विचारत सुटली.

''त्या महानुभावांचं तेज पाहून त्यांना काही विचारावंसं मला वाटलंच नाही.'' शर्मिष्ठाने सांगितलं.

देवयानीचे एवढ्याने समाधान झाले.

नंतर एकदा देवयानी व ययाती दोघे मिळून शर्मिष्ठेच्या निवासस्थानी आले. त्यावेळी खरी गोष्ट देवयानीच्या लक्षात आली. शर्मिष्ठाची मुले व ययातीच्या रूपात खूपच साम्य आढळले तिला. तिने कडक स्वरात मुलांना त्यांच्या पित्याबद्दल विचारले, तेंव्हा त्यांनी ययातीकडे बोट दाखवले.

त्याक्षणी शर्मिष्ठाला अपशब्द बोलत देवयानी म्हणाली, ''अग राक्षसिणी, माझाच नाश करायला अुठलीस होय?''

जराही संकोच न करता शर्मिष्ठा म्हणाली, ''मी कोणताही अपराध केलेला नाही. तुला महाराज जसे आवडले, तसे मलाही आवडले. तू माझ्यापेक्षा मोठी आहेस, ब्राह्मण आहेस, म्हणून मी तुझा आदर करते. पण हे तर राजर्षि आहेत. म्हणूनच मी म्हटलं की, ही एका ऋषीची मुलं आहेत.''

आता देवयानी रागावून ययातीला म्हणाली, ''तुम्ही माझ्याशी कपट केलंत, फसवलंत मला. मी आता तुमच्याजवळ रहाणार नाही.'' तिने सरळ आपल्या पित्याकडे जाअून घडलेले सारे सांगितले.

शुक्राचार्यांनी क्रोधित होअून ययातीला, ''तू ताबडतोब वृध्द होशील'' असा शाप दिला.

क्रमशः

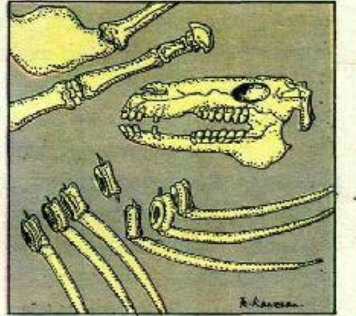
चान्दोबाच्या बातम्या

भाग्यदेवता

अरबमधील एका दरिद्री दाम्पत्याच्या पोटी जन्मलेली मुलगी कोट्यवधींची मालकीण झाली! हे कसे काय घडले? मरिअम अलामोरने इस्राइलमधील टेलआविन नगरातील एका इस्पितळात बलील नावाच्या मुलीला जन्म दिला. त्याच वेळी इस्राइलमधे 'भाग्यनक्षत्र' नावाची नवी लॉटरी सुरू झाली. पिता अलामोरने आपल्या नूतन अर्भकाच्या नावे एक तिकिट खरीदले. लॉटरी होती १,०००,००० सेकेलची - म्हणजेच ३,३०,००० अमेरिकन डॉलर्स इतक्या किंमतीची. बलीलच्या मातापित्यांना बेकारीमुळे आतापर्यन्त फक्त बेकारीभत्ताच मिळत असे. पण या नूतन 'भाग्यदेवी' ने एकाच दिवसात आपल्या आईबापांना धनवान बनवून टाकले. त्या दोघांनी ठरवले आहे की प्रथम 'भाग्यदेवी' ला घेअून मक्केची यात्रा करायची अन् नंतर तिच्यासाठी एक नवीन घर खरेदी करायचे.

पहिला घोडा

इतिहासपूर्व काळातील डायनोसोर्स नावाच्या राक्षसी पालींची अश्मरूपात परिवर्तित झालेली अंडी काही ठिकाणी सापडत असल्याबद्दल आपण वाचले आहेच. अमेरिकेच्या पेरु या प्रान्तात गेल्या एप्रिलमधे ३,००,००० वर्षांपूर्वीच्या घोड्याचा असाच एक सापळा सापडलेला आहे. शास्त्रज्ञांचा दावा खरा ठरला तर घोड्याच्या हाडांचा हा सापळा सर्वात प्राचीन असा सापळा असेल.

दहा लाख चित्रे

चिन्मयानन्द हे एक भारतीय आध्यात्मिक गुरु होत. ते आता न्यूयॉर्कचे रहिवासी बनले आहेत. त्यांनी शांतीचे प्रतीक असे मानले गेलेल्या. दहा लाख कबुतरांचे चित्र रेखाटले आहे. फिजी दीपात असताना रेखाटलेले हे चित्र त्यांनी रशियाचे पूर्वीचे अध्यक्ष गोबचिव्ह यांची पत्नी रैजा हिला समर्पित केले. चिन्मयांचे असे म्हणणे आहे की, 'हे चित्र म्हणजे माझ्या हृदयाची प्रार्थना आहे.'

जादूचा सोटा

राघव हा एक शेतकऱ्याचा मुलगा होता. शेतऱ्याचे आपल्या मुलावर काडीइचतेही प्रेम नव्हते. तो त्याला फार वाईट वागणूक देई. सक्तीने तो राघवकडून शेतीचे खूप काम करून घेई; घरचे कामही बरेचसे त्याच्याकडूनच करवले जाई. राघव सारी कामे खूप नीटनेटकेपणाने भराभर अुरकी. पण अुपयोग काय? त्याने कितीही काम केले, अन् ते कितीही छान केले, तरी त्याची कधी प्रशंसा होत नसे. अुलट तो जितके भराभर काम करी, तितके अधिकाधिक काम त्याच्यावर लादले जाई, व तो बिचारा ती सर्व कामे करी.

राघवच्या गावातच रामी नावाची एक गरीब मुलगी रहात असे. ती मोठी तरतरीत अन् बुध्दिमान होती. दोघांचे एकमेकावर प्रेम होते. तिच्याशी विवाह करायचा आपला विचार राघवने पित्याजवळ प्रकट केला.

"तुला खायलाप्यायला घालणंच जड जातंय मला, अन् मग लग्न करायचंय होय तुला? हे तर अशक्यच आहे. तू स्वावलंबी होशील, स्वतःच्या पायांवर उभा राहशील तेंव्हा पाहू. सध्या मुकाट्यानं काम कर आपलं!" पित्याने स्पष्टपणे बजावले राघवला.

'बापाबरोबर राहून फुकटची बेगारी करत रहाण्यापेक्षा दुसरीकडे कुठे काम करणं बरं! थोडेफार पैसे वाचवून आपला निराळा स्वतन्त्र संसार चालवता येईल.' असा विचार करून घरात न सांगताच राघव गाव सोडून निघून गेला. तो कामाच्या शोधात बाहेरगावी जात आहे, ही गोष्ट फक्त रामीलाच ठाअूक होती.

गाव सोडून जंगलातून जात असताना राघवला डोक्यावर लाकडांची मोळी घेअून जात असलेली एक म्हातारी दिसली.

"आजीबाई, म्हाताऱ्या आहात तुम्ही! ओझं कसं न्याल इतक्या दूर? द्या ती मोळी माझ्या डोक्यावर. मी घेअून येतो तुमच्याबरोबर." राघव झटकन पुढे येत तिला म्हणाला.

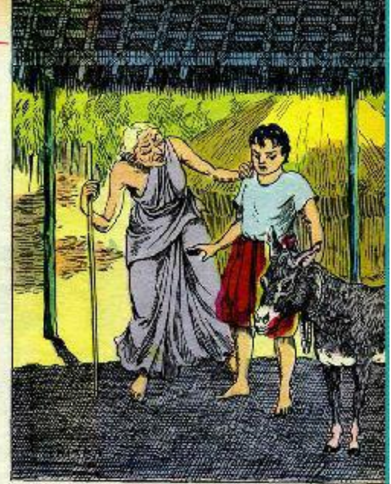
"कुठून आलास बेटा तू? नाव काय तुझं? कुठं निघालायस?" राघवच्या डोक्यावर ओझे लादत म्हातारीने चौकशी केली.

आपली सारी हकिकत आडपडदा न ठेवता तिला सांगून राघव म्हणाला, "कुठे काम शोधावं म्हणून बाहेर पडलोय. थोडे पैसे जमले की गावी जाअून रामीशी लग्न करणार आहे मी."

"मग आणखी कुठे जायची काय जरूर? माझ्याच घरी कर ना काम! राहशील तितके दिवस खायलाप्यायालाही घालीन मी. तू गावी जायला निघशील तेंव्हा जमेल तितकं धन देईन मी तुला!" म्हातारीने सुचवले.

"हां, हे बरंच आजी! तुझ्यासारख्या म्हातारीची सेवा करून काही पुण्यही पदरात पडेल माझ्या!" राघवने कबुली दिली.

राघव म्हातारीकडे राहिला. तो तिच्या जनावरांना चारा घाली, त्यांना पाणी पाजून आणी अन् धाराही काढी. जरूर तेंव्हा तो जंगलात जाअून म्हातारीसाठी लाकूडफाटा जमा करून आणी. एक वर्ष आनन्दाने म्हातारीची सेवा करत घालवले त्याने. काम करताना त्याने कधीही आळस केला नाही. सारी कामे तो मोठ्या श्रध्देने करी. म्हातारीही त्याला तीन वेळा प्रेमाने भरपूर खाअू घाली. एक वर्ष

झाल्यावर म्हातारी राघवला म्हणाली, "वर्षभर तू छानच आपलं वचन पाळलंस, झकास काम केलंस. मीही तुला म्हटलं होते की तू परत जाशील, तेंव्हा थोडंफार तुला नक्की देईन. माझ्याजवळ जे गाढव आहे, ते तू घेअून जा अन् आरामात आपलं आयुष्य घालव."

हे ऐकून राघवचा चेहरा पडला. 'गाढव घेअून काय करायचं? त्याला आपण खायला तरी काय घालणार? एकाद्या परटाला विकलं, तर आपल्याला तीन-चार रुपये मिळतील. पण ते घेअून जाअून बायकोला कसा सुखी ठेवू शकेन मी?' त्याला असे वाटले की म्हातारीने फसवले आपल्याला!

त्याचा निराळा चेहरा पाहून म्हातारीला हसू

(पंचवीस वर्षांपूर्वी चान्दोवात प्रकाशित झालेली गोष्ट)

आले. ती म्हणाली, ''वेडा कुठला! इतके दिवस मी तुझ्याकडून काम करवून घेतलं. मग काय एक साधं गाढव देऊन रवानगी करीन तुझी मी? त्याचे दोन्ही कान धरून खेच, अन् बघ काय होतंय ते!''

कान ओढल्याबरोबर गाढव 'हीऽ हीऽ' करू लागले, अन् जोपर्यंत ते असे ओरडत राहिले, तोपर्यन्त त्याच्या तोंडातून हिरे अन् मोती बाहेर पडत राहिले. राघवला ते पाहून फारच हर्ष झाला, अन् म्हातारीला प्रणाम करून गाढवासह तो आपल्या गावची वाट चालू लागला.

चालता चालता संध्याकाळ झाली. तो ज्या गावापर्यन्त गेला होता तेथेच रात्र काढायची असे ठरवून त्याने एका म्हातारीच्या घराचे दार ठोठावले. ''आजी, आज रात्रीचं भोजन तुझ्याकडे करून, रात्र इथेच घालवून उद्या सकाळी आपल्या घरी निघून जाऊ म्हणतो.'' राघवने विनंती केली.

म्हातारीच्या मुलाने गाढव एका झाडाला बांधले. जेवण झाल्यावर राघव झोपणार, इतक्यात म्हातारी म्हणाली, ''बाळा, तू कदाचित् पहाटेच निघशील, तेंव्हा जेवणाची किंमत एक अशर्फी आत्ताच देऊन टाक ना!''

''थांब आजी, आत्ता देतो आणून.'' असे म्हणून राघव बाहेर गेला अन् गाढवाचे कान त्याने चांगले जोराने ओढले. त्याबरोबर 'ही ही' करत गाढवाने बरेच हिरे-मोती बाहेर काढले.

राघवने आत येऊन म्हातारीच्या हातावर दोन हिरे ठेवत म्हटले, ''हे ठेव आजी; तुझ्या उपयोगी पडतील छान.''

म्हातारीच्या मुलाने हा सारा प्रकार पाहिला होता. राघव झोपल्याबराबर तो झाडाला बांधलेले गाढव दूर घेऊन गेला अन् त्या जागी तेवढ्याच आकाराचे एक दुसरे गाढव त्याने बांधून ठेवले. नन्तर राघवजवळ असलेले हिरे-मोतीही त्याने चोरून घेतले.

पहाटेच गाढवावर चढून बसून राघव आपल्या गावी पोचला. पित्याला सारी हकिकत सांगून तो म्हणाला, ''बाबा, तुम्हीच त्याचे कान ओढून पहा. म्हणजे समक्षच काय ते कळेल.''

मुलाने सांगितल्याप्रमाणे शेतकऱ्याने करून पाहिले. गाढवाने 'ही ही' केले, पण हिरे-मोती

ओकायचाया ऐवजी त्याने आपल्या मागल्या पायाने शेदकऱ्याच्या तोंडावर एक सणसणीत लाथ मारली.

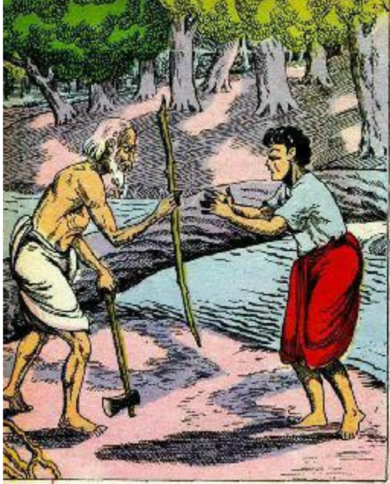
''शी: गाढव कुठचा! तुला कुणीतरी चांगलं बनवलंय. चल, चालता हो माझ्या पुढून.'' असे म्हणून खूप शिव्या देत त्याने राघवला हाकलून दिले.

आपल्याला कोणी कधी फसवले, हेच बिचाऱ्या राघवला कळेना! तो पुन्हा कामाच्या शोधात निघाला. रस्त्यात जंगल लागले. तेथे त्याला एक सुतार लाकडे कापून नेत असलेला त्याला दिसला. ''काका, तुम्ही वयानं मोठे आहात. कुठवर ही लाकडं डोक्यावरून न्याल? मी चांगला तरणा, धडधाकट आहे. द्या माझ्याकडे ती. मी तुमच्या घरापर्यंत येऊन पोचवून देईन.'' राघव सुताराला म्हणाला.

सुताराने ही त्याची सारी हकिकत विचारून घेऊन, वर्षभर माझ्याचकडे काम केलंस, तर योग्य असं काही देईनं असे म्हणून राघवला आपल्या घरी नेले. राघवने एक वर्षभर सुताराला त्याच्या कामात खूप मदत केली. तो जेंव्हा परत जायला निघाला, तेंव्हा त्याच्या हाती तांब्याची एक थाळी देत सुतार म्हणाला, ''ही सामान्य थाळी नव्हे. तिला 'थाळी, मला जेवण दे,' असं म्हणालास, की ती तुला पंचपक्वान्नांनी भरलेलं जेवण देईल.''

राघव लगेच थाळीसमोर बसून, 'थाळी, मला जेवण दे,' असे म्हणाला अन् ताबडतोब थाळी भरून सुग्रास भोजन त्याच्यासमोर हजर झाले! पोटभर खाऊन, सुताराला नमस्कार

करून राघव आवल्या घराकडे निघाला.

मागच्या वेळेप्रमाणेच वाटेत तो त्या म्हातारीकडे गेला अन् म्हणाला, ''आजी, रात्र झालीय; आज रात्री मी तुझ्याकडे झोपेन.''

''जेवण नाही बाबा, संपून गेलं सगळं.'' म्हातारी म्हणाली.

''आजी, जेवण नकोच आहे मला! ते देणारी थाळी आहे माझ्याकडे!'' असे म्हणत राघवने झोळीतून थाळी काढली अन् म्हणाला, ''थाळी, जेवण दे मला.'' थाळी पंचपक्वांन्नांसुद्धा सर्व पदार्थांनी इतकी भरून गेली, की म्हातारी, तिचा मुलगा वगैरे सर्वांनी पोटभर खाऊनही पदार्थ अुरलेच!

राघव रात्री जेंव्हा डाराडूर झोपला, तेंव्हा म्हातारीच्या मुलाने ती थाळीही चोरली अन् तिच्या जागी तसलीच दुसरी थाळी ठेवली.

दुसऱ्या दिवशी राघव घरी पोचल्यावर म्हणाला, ''बाबा, यावेळी पहा मी काय आणलंय!'' अन् थाळी बाहेर काढून तो म्हणाला, ''जेवण दे थाळी.'' पण थाळी रिकामीच राहिली! तो पुन्हा पुन्हा 'जेवण दे' असे ओरडला तरीही ती रिकामीच राहिली.

आता राघव पुन्हा काम शोधायला निघाला. वाटेत त्याला एक नाला दिसला. त्याच्या किनाऱ्यावरील झाड एक म्हातारा आपल्या कुऱ्हाडीने तोडत होता.

''का बरं ते झाड तोडताय आजोबा?'' राघवने त्याला विचारल्यावर त्याला कळले की झाडाच्या खोडाचा पुलासारखा अुपयोग करून म्हाताऱ्याला पलीकडे जायचंय.

''माझ्या हाती द्या ती कुऱ्हाड आजोबा!'' असे म्हणून राघवने ते झाड पाडून त्याचे खोड पुलासारखे त्या नाल्यावर आडवे टाकून दिले.

म्हातारा राघवला म्हणाला, ''अरे वा! खूप मदत झाली बाबा तुझी! आता मीही तुला त्याबद्दल एक बक्षिस देतो.'' अन् म्हाताऱ्याने झाडाच्या फांदीपासून एक सुरेख सोटा बनवून राघवच्या हाती दिला.

त्याची काही जरूर नसूनही राघवला म्हाताऱ्याला नकार देववेना. म्हातारा म्हणाला, ''हे बघ बेटा, हा साधा सोटा नव्हे ; जादूचा आहे तो! तुला कुणाला पिटून काढायचं असेल, तर त्याला सांग; म्हणजे तू 'पुरे' म्हणेपर्यन्त त्या माणसालाहा बदडत राहील. छान अुपयोग होईल तुला याचा.''

आश्चर्य वाटून राघव सोट्याला म्हणाला, ''सोट्या, हवेला बडव.'' त्या बरोबर सोटा त्याच्या हातातून सुटून हवेतच आडवेतिडवे प्रहार करू लागला. त्याला 'पुरे' म्हणून सोटा हातात घेअून राघव आपली वाट चालू लागला. आता पर्यन्त त्याने ओळखले होते की आपले गाढव आणि थाळी यांची अदलाबदल त्या म्हातारीच्या घरीच झाली आहे. काही निश्चय करून राघव सरळ त्या म्हातारीच्याच घरी गेला.

''काय आजी, बरी आहेस ना? अन् तुझा मुलगा कसा आहे? तोही मजेत असेल ना?'' राघवने विचारले.

म्हातारी ओळख न दाखवता म्हणाली, ''तुला कधी पाहिल्याचं मला तर काही आठवत नाहीय?'' तिचा मुलगाही तिला साथ देत म्हणाला, ''हो, कधीच पाहिलं नाहीं आम्ही तुला!''

''माझं गाढव अन् थाळी तुम्हीच चोरलीत. आता पटतेय का ओळख?'' राघवने पुन्हा विचारले.

म्हातारीचा मुलगा वेड पांघरत म्हणाला, ''कुठलं गाढव अन् थाळी?''

आता मात्र राघव आपल्या सोट्याला म्हणाला, ''याला बडव सोट्या!''

ताबडतोब सोटा हवेतून गरगरत येअून म्हातारीच्या मुलाला चांगला बडवू लागला. बरोबरच आहे, 'चांभाराच्या देवाला खेटराचीच पूजा हवी!'

''क्षमा कर बेटा, याच्या हातून चूक झाली. आम्ही तुझ्या वस्तु चोरल्या. आपल्या वस्तु परत घे अन् माझ्या मुलाला वाचव.'' असे म्हणत म्हातारी गयावया करू लागली. तिची दया येअून राघवने ही आपला सोटा मागे घेतला.

गाढव व थाळी घेअून राघव ताबडतोब आपल्या गावी परत फिरला. त्याने रामीशी विवाह केला, अन् आरामात राहू लागला. त्याचा बापही आता त्याच्यावर प्रसन्न झाला.

नवरा - बायको

रंगापुरचा रंगा मोठा रागिट होता. एवढ्या-तेवढ्यासाठी बायकोला शिव्या देई. त्याची बायको सीता विसराळू होती. त्यामुळे तिच्या हातून चुका होतच. रंगा आपला राग आवरू शकत नसे. दुसऱ्या काही लोकांनी ही त्याला उपदेश करून पाहिला, पण कुणाला ही रंगाला सुधारण्यात यश आले नाही.

रंगा जेव्हा बायकोवर रागावून तिला शिव्यांची लाखोली वाहे, तेव्हा शेजार-पाजारचे लोक ऐकत नि हसून गप्प बसत. बायको बिचारी निमूटपणे नवऱ्याच्या शिव्या ऐकून घेई. करून करून करणार काय? सर्वांसमोर आपला अपमान तिला असह्य होई. पण नवऱ्याच्या रागाला प्रतिबंध घालण्याचा काही उपाय तिला सुचत नसे.

एक दिवशी संध्याकाळी तो शेताकडून घरी आला नि त्याने बायकोला विचारले - "सकाळी जाता जाता दोन - तीन वेळा मी कपडे धुवायला सांगितले होते. तू ते धुतलेस का?"

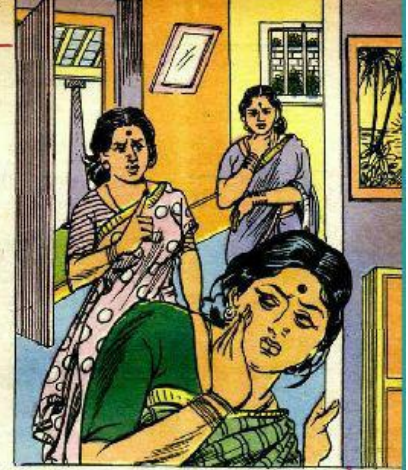
"विसरले!" म्हणून ती स्वतःलाच दूषण देऊ लागली. रंगाचा राग अनावर झाला. "विसरायची तर तुला सवयच आहे. मी सकाळीच तुला सांगितलं होतं की मला संध्याकाळी लग्नाला जायचंय. स्वच्छ धुतलेले कपडे मला लागतील. बाईसाहेब विसरून गेल्या! हे मळके कपडे घालून गेलो तर लोक काय म्हणतील? माझी किती नालस्ती होईल तिथे? तुझ्याशी लग्न केलं त्याची शिक्षा भोगतोय झालं! केवढा अपमान सहन करावा लागेल मला! तू म्हणजे मला एक शाप आहेस!" जोरजोरात रंगा ओरडू लागला.

रंगाचं हे ओरडणं ऐकून आसपासचे लोक आपल्या घराबाहेर पडले आणि हा तमाशा पाहून गेले. सीता नवऱ्याच्या या बडबडीमुळे कष्टी झाली. सर्वांसमक्ष आपला अपमान तिला असह्य झाला. नकळत तिच्या डोळ्यातून अश्रू वाहू लागले.

त्या अवस्थेत ही तिने नवऱ्याला शांत करायचा प्रयत्न केला. ती म्हणाली - "लग्न तर उद्या आहे ना? तोपर्यंत धुऊन टाकीन मी. सकाळ पर्यंत वाळून जातील. धुतलेले कपडे घालून तुम्ही लग्नाला जाऊं शकाल."

बायकोच्या या बोलण्यावर रंगाचा राग शांत झाला नाही. तो म्हणाला - "तुझ्याशी आणखी काही बोलण्याची सोय नाही. काही नकोत ते कपडे धुवायला. हे मळके कपडे घालूनच जाईन लग्नाला. पाहू काय तमाशा होईल तो. मग तुला मोठा आनंद होईल नाही?" असे बोलून तो घरातून बाहेर पडला.

रंगा बाहेर गेल्यावर शेजार-पाजारच्या दोन-तीन घरातल्या बायका तिच्यापाशी आल्या नि म्हणाल्या - "सीता, तुझी कीव करावीशी वाटते. तुझी परिस्थिति पाहून वाईट वाटते. जगात कुठल्याही बाईला इतके कष्ट होत नसतील. एवढा अपमान सहन करून तू जगतेस कशी कोण जाणे! तुझा नवरा म्हणजे अगदी दुर्वासाचा अवतार आहे. असल्या रागिष्ट नवऱ्याबरोबर तू आपला संसार कसा चालवतेस? तुझ्या जागी आम्ही असतो तर अत्महत्या करून मोकळ्या झालो असतो." सहानुभूति दाखवीत या बायकांनी सीतेला भडकावलं !

सीतेला वाटलं या शेजारणी सांगताहेत ते ठीकच आहे. आता आपण या नवऱ्याबरोबर रहायचं नाही असा तिने निर्णय घेतला. तिला वाटलं की आपल्याला आत्महत्त्येवाचून अन्य मार्ग नाही. तिने आपल्या नवऱ्याला एक पत्र लिहून ते पलंगावर ठेवले आणि घराबाहेर पडली.

संध्याकाळी रंगा लग्न-घरून परत आल्यावर बायकोचे पत्र त्याने वाचून पाहिले. त्याच्या सर्व अंगाला घाम फुटला. गाव भर तो बायकोला शोधत राहिला. ती त्याला कुठेही दिसली नाही. तिचे प्रेत ही कुठे आढळले नाही.

शेवटी घाबरत तो तिच्या माहेरी गेला. सासरा परंधाम बाहेरच बसलेला होता. रंगाने

अशोक पवार

बायकोचे पत्र त्याच्या हाती दिले नि ओक्सा - बोक्षी रडू लागला.

परंधामने संपूर्ण पत्र वाचले नि म्हणाला - "जावईबापू, तुम्ही लग्नाला गेल्यानंतर बहुतेक हे पत्र तिने लिहिले असेल. याचा अर्थ असा की आत्महत्त्या केली असली तर तिने कालच केली असेल. पण घरात तर सीतेसारखी दिसणारी एक मुलगी आता दिसत आहे. ती सीता आहे की तिचं प्रेत?"

एवढ्यात सीता घरातून बाहेर आली. तिने वडिलांच्या हातात आपलं पत्र आणि जवळच बसलेल्या नवऱ्याला पाहिलं. काहीसं आठवत ती म्हणाली - "मी पण कशी विसराळू आहे! आत्महत्त्या करण्यासाठी घराबाहेर पडले आणि येऊन बसले माहेरी! असल्या रागीट नवऱ्या बरोबर संसार करणं आपल्याला मुळिच जमणार नाही." असं म्हणून ती विहिरीकडे धावत सुटली.

रंगाने ताबडतोब तिला धरलं नि म्हणाला- "थांब सीता, थांब! माझ्या रागीटपणामुळे तू जीव द्यायला निघालीस याचं मला फार वाईट वाटतं. जर मला याची कल्पना असती तर मी कधी तुझ्यावर रागावलो नसतो. माझ्यात बदल झाला असता. इथून पुढे मी कधी तुझ्यावर रागावणार नाही. आजपासून शांत राहण्याचा प्रयत्न करीन.

सीताने नवऱ्याचे दोन्ही हात धरले नि म्हणाली - "असं नका बोलूं. चूक तर माझी सुध्दा आहे. विसराळूपणाचा दोष माझ्यात नाही का? मी सुध्दा आपला दोष घालविण्याचा प्रयत्न करीन."

परंधाम नवरा-बायकोची सारी बोलणी ऐकत होता. जवळ येऊन म्हणाला - "संसार करताना नवरा-बायकोंनी एकमेकांना समजून घेतलं पाहिजे. आणखी एक गोष्ट लक्षात ठेवा. पति-पत्नी यांनी कधी एकमेकांची क्षमा मागायची नाही. त्यांच्यात नित्य असावं - प्रेम, अनुराग!" परंधामचा उपदेश ऐकून रंगा व सीता दोघांनी माना खाली घातल्या. केवढं मोठं सुखाचं रहस्य भरलं होतं त्या उपदेशात!

बहुरूपा वसुन्धरा

उडते कोल्हे?

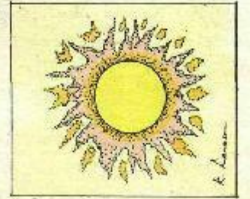
उडत्या कोल्ह्यांबद्दल कधी ऐकलं आहे तुम्ही? तुम्हाला वाटत असेल की हे कसं शक्य आहे? शक्य आहेच. पण हां, हे कोल्हे नव्हेत, तर वटवाघुळं आहेत. त्यांचं तोंड कोल्ह्यांसारखं दिसतं ना? म्हणून कुठे कुठे त्यांना 'उडणारे कोल्हे' असं म्हणतात. मलेशियाच्या जंगलात वटवाघुळं सर्वात जास्त संख्येने आढळतात. मधू फळं ती मोठ्या आवडीने खातात. आपल्या पंखांच्या साह्याने ती झाडाच्या फांद्यांना उलटी लटकतात. त्यामुळे ते दृश्य मोठं विचित्र दिसतं. मोठ्या वटवाघुळांचे पसरलेले पंख चार फुट लांबीचे असतात.

कुत्र्यांच्या छत्र्या

साधारणतः कोणत्याही रोपाच्या वाढीसाठी प्रकाश आवश्यक असतो. परंतु कुत्र्यांच्या छत्र्यांच्या (यांनाच भूछत्र असेही म्हणतात) वाढीसाठी प्रकाशाची जरूर नसते. पावसाळ्यात सकाळी फिरायला निघालं, तर जिथे काल काहीही चिन्ह नव्हते अशा जागी या छत्र्या उगवलेल्या आढळतात. मुलं मोठ्या गमतीने त्या तोडून हातात घेतात अन् चुरगळूनही टाकतात. परंतु कधीकधी असे करणे मोठे धोक्याचे असते. कारण काही प्रकारच्या छत्र्या विषारी असतात. त्यांना हात लावल्यामुळे ते खाजू लागतात. अनुभवी व्यक्तींनाच विषारी व बिनविषारी छत्र्यांतला फरक माहीत असतो. त्यामुळे मुलांनी त्यांपासून दूरच रहावे हे बरे.

सूर्याचा मृत्यु

सूर्यमंडळाच्या केन्द्रस्थानीचा हायड्रोजनच संपून जाईल, अशा दिवसाची तुम्ही कल्पना तरी करू शकता का? त्या वेळी जो अणुविस्फोट होईल त्यामुळे सूर्यमंडळ विस्तृत होऊन भयानक लाल रंगात परिवर्तित होईल. त्यामुळे सारे भूमंडळ भस्मीभूत होईल. यानन्तर सूर्यमंडळ आजच्या आकारापेक्षा शंभरपट मोठे होऊन अंतरिक्षात वलयाकार बनून राहील. हे सर्व केंव्हा घडेल याचा काही अंदाज आहे तुम्हाला? शास्त्रज्ञ असे म्हणतात की करोडो वर्षांनंतर असे घडणार आहे.